

Sisekaitseakadeemia

Justiitskolledž

Julia Žigun

RASKETE TERVISEKAHJUSTUSTE TEKITAMINE
VANGLATEENISTUJATELE KINNIPEETAVATE POOLT
TAASISESEISVUNUD EESTI VABARIIGI VANGLATES

Lõputöö

Juhendaja:

Uno Traat,

Sisekaitseakadeemia lektor

Tallinn 2010

ANNOTATSIOON

SISEKAITSEAKADEEMIA

Kolledž: Justiitskolledž	Kuu ja aasta: mai 2010. a.
Töö pealkiri: Raskete tervisekahjustuste tekitamine vanglateenistujatele kinnipeetavate poolt taasiseseisvunud Eesti Vabariigi vanglates	
Töö autor: Julia Žigun	Olen nõus oma lõputöö kättesaadavaks tegemisega elektroonilises keskkonnas.
Allkiri:	
Lühikokkuvõte: Käesolev lõputöö „Raskete tervisekahjustuste tekitamine vanglateenistujatele kinnipeetavate poolt taasiseseisvunud Eesti Vabariigi vanglates” on kirjutatud eesti keeles ning on koos lisadega 49 lk pikk, hõlmates endas 11 joonist, 3 tabelit ning 1 lisa. Lõputöös on kasutatud 23 allikat. Lõputöö lühikokkuvõte on inglise keeles. Lõputöö eesmärgiks on välja selgitada kinnipeetavate poolt raskete tervisekahjustuste tekitamise juhtumid vanglaametnike suhtes taasiseseisvunud Eesti Vabariigi perioodil. Teiseks lõputöö eesmärgiks on uurida nende raskete tervisekahjustuste tekitamise põhjuseid ja tagajärgi. Uurimustöö peamiseks ülesanneteks on anda ülevaade kinnipeetavate poolt raskete tervisekahjustuste tekitamise juhtumitest vanglateenistujate suhtes taasiseseisvunud Eesti Vabariigi vanglates, analüüsida neid juhtumeid, vaadelda neid agressiivsuse teooria valgusel ning analüüsida ja tuua välja uurimuse tulemused. Töö autor püstitab uurimuse läbiviimiseks hüpoteesi: “raskete tervisekahjustuste tekitamist põhjustavad põgenemiskatsel tekkinud kokkupõrge vanglaametnikuga, kinnipeetavate grupiviisiline koostöö või vanglaametnike tööülesannete osaline või täielik mittetäitmine”. Uurimuse meetoditena kasutab autor nii ankeetküsitlust kui juhtumite analüüsi. Juhtumite analüüsiks kasutab autor kaheksa juhtumit, mis on leidnud aset endises Rummu, Ämari, Viljandi ja Murru Vanglas. Ankeet koosneb 13 küsimusest. Uurimuse valimiks on 50 julgeoleku-, järelevalve- ja sotsiaalosakonna erinevat spetsialisti. Uurimustöö tulemuste analüüsimisel järeldeb autor, et põgenemiskatsel tekkinud kokkupõrge vanglaametnikuga, kinnipeetavate grupiviisiline koostöö või vanglaametnike ebakompetentsus võib põhjustada kinnipeetavate poolt raskete tervisekahjustuste tekitamist vanglaametnike suhtes.	
Võtmesõnad: agressiivsus, raske tervisekahjustus, vanglateenistuja, kinnipeetav	
Keywords: aggression, grievous bodily harm, prison worker, prisoner	
Säilitamise koht:	
Kaitsmisele lubatud	
Kolledži direktor:	Allkiri:
Vastab lõputöö nõuetele	
Juhendaja:	Allkiri:

SISUKORD

KASUTATUD MÕISTETE LOETELU	5
TABELITE JA JOONISTE LOETELU	6
SISSEJUHATUS	7
1. AGRESSIIVSUSE TEOORIA ARENG	9
1.1. Agressiivsuse olemus.....	9
1.2. Emotsionaalne ja instrumentaalne agressiivsus.....	12
1.3. Agressiivsus – frustratsiooni teooria.....	13
2. VÄLISED TEGURID, MIS MÕJUTAVAD KINNIPETAVA AGRESSIIVSUST VANGLAS	15
2.1. Alkohol	15
2.2. Heteroseksuaalsete suhete puudumine.....	16
2.3. Grupi mõju.....	16
2.4. Vanglaametnike tööülesannete mittetäitmine ja nende agressiivne käitumine kinnipeetava suhtes	17
2.5. Kinnipeetavate agressiivsust vähendavad sotsiaalprogrammid vanglates.....	18
3. UURIMUSE METODOLOOGIA	19
3.1. Raske tervisekahjustuse tekitamine karistusseadustiku mõistes.....	19
3.2. Raske ja üliraske kehavigastuse tekitamine kriminaalkoodeksi mõistes.....	20
3.3. Uurimustöö eesmärk ja probleemi püstitus	21
3.4. Meetodi valik	22
3.5. Meetodi kirjeldus	23
4. UURIMUSE TULEMUSED	25
4.1. Ülevaade Eesti Vabariigi taasiseseisvumise perioodil kinnipeetavate poolt sooritatud rasketest tervisekahjustustest vanglateenistujate vastu.....	25
4.2. Juhtumite kokkuvõtlik analüüs	29
4.3. Küsitluse analüüs ja tulemused.....	31
4.4. Järeldused ja ettepanekud	38
KOKKUVÕTE	40

RESUME	42
VIIDATUD ALLIKATE LOETELU	43
LISA 1 SPETSIALISTIDE KÜSIMUSTIK.....	45

KASUTATUD MÕISTETE LOETELU

Agressiivsus – on käitumine, mille eesmärgiks on teise inimese asetamine psühholoogiliselt ebameeldivasse olukorda või talle füüsilise valu tekitamine.

Individaalsed õigushüved – on üksikisikule laienev karistusõiguslik sotsiaalne väärtus, mida tuleb õiguslikult kaitsta.

Frustratsioon – on psüühiline pingeseisund, mis tekib tegevuse sunnitud katkestamisel enne eesmärgi saavutamist, perspektiivituse tunnetamisel.

Kinnipeetav – kinnipeetav on vangistusseaduse tähenduses vanglas vangistust kandev süüdimõistetud.

Provokatsioon – teole ärgitama.

Spetsialist – kindla eriala ekspert.

Tervisekahjustus – see on inimese kehalise või vaimse heaolu häirituse seisund, mis objektiivsel hinnangul vajab väljaravimist, st tervise taastamine eeldab meditsiinilist sekkumist.

Vangla – koht, kus suunatakse inimesi õiguskoulekale käitumisele ja tagatakse õiguskorra kaitse ehk teisisõnu parandus asutus.

TABELITE JA JOONISTE LOETELU

Tabel 1. Valim (ametikohta alusel).....	24
Tabel 2. Raskete tervisekahjustuste tekitamise juhtumitega kokkupuutumise sagedus vanglate lõikes	32
Tabel 3. Järelevalveosakonna valvurite puhul tööülesannete ja/või kohustuste mittetäitmise märkamine vanglate lõikes	34
Joonis 1. Protsessid agressiivsuse tekkimisel (Geen & Donnerstein 1998:3)	10
Joonis 2. D. Buss`i agressiivsuse kategooriad (Бэрон, Ричардсон 1997:29)	11
Joonis 3. L. Berkowitz`i teooria frustratsiooni emotsionaalse protsessi kohta (Берковиц 2007)	14
Joonis 4. Spetsialistide jaotus tööstaaži järgi.....	31
Joonis 5. Vanglaametnike ebakompetentsus oma tööülesannete täitmisel.....	33
Joonis 6. Alkoholi mõju kinnipeetava raske tervisekahjustuse sooritamisele vanglaametnikule	34
Joonis 7. Põgenemiskatse kinnipeetavate poolt raskete tervisekahjustuste tekitamise põhjusena vanglaametnike suhtes	35
Joonis 8. Heteroseksuaalsete suhete puudumine raskete tervisekahjustuste tekitamise põhjusena	36
Joonis 9. Kinnipeetavate grupiviisiline koostöö raskete tervisekahjustuste tekitamisel	36
Joonis 10. Vanglaametnike enda turvalisuse tunne	37
Joonis 11. Tänapäevane olukord vanglates ohtlikkuse seisukohast lähtudes	37

SISSEJUHATUS

Alates taasiseseisvumise algusest on Eesti Vabariigis eksisteerinud mitmeid erinevaid kinnipidamisasutusi, arestimajasid ja nende hulgas muidugi vanglaid. Vangla on karistusasutus, milles vangistuse eesmärgiks on Vangistusseaduse kohaselt kinni peetava isiku suunamine õiguskuulekale käitumisele ja õiguskorra kaitsmine. Vangistuse täideviimise eesmärk on sätestatud Vangistusseaduse §-is 6 lg 1.

Vangla on kinnipidamisasutus, kus viibivad süüdimõistetud ning eeluurimise all olevad isikud. Vangla kohta võib tihti kuulda kinni peetavate isikute ründe ohust vanglas töötavate inimeste suhtes. Kuna vangla on süüdimõistetute ja/või vahistatute kinnipidamisasutus, inimesed üle maailma suhtuvad sellesse töösse ettevaatlikult ja nimetavad seda suure riskiga töökohaks.

Käesoleva lõputöö seab eesmärgiks on välja selgitada kinnipeetavate poolt raskete tervisekahjustuste tekitamise juhtumeid vanglaametnike suhtes taasiseseisvunud Eesti Vabariigi perioodil. Teiseks lõputöö eesmärgiks on uurida nende raskete tervisekahjustuste tekitamise põhjuseid ja tagajärgi.

Eesmärgi saavutamiseks on lõputöö raames püstitatud järgmised ülesanded:

- defineerida raske tervisekahjustuse mõiste nii karistuseseadustiku kui ka kriminaalkodeksi raames;
- anda ülevaade kinnipeetavate poolt raskete tervisekahjustuste tekitamise juhtumitest vanglateenistujate suhtes taasiseseisvunud Eesti Vabariigi vanglates;
- analüüsida kinnipeetavate poolt raskete tervisekahjustuste tekitamise juhtumeid vanglateenistujate suhtes ning vaadelda neid juhtumeid agressiivsuse teooria valgusel;
- koostada ja läbi viia spetsialistide ankeetküsitlus;
- analüüsida ja tuua välja uurimuse tulemused;
- püstitatud hüpoteesi tõestamine või ümberlukkamine.

Lõputöös on kasutatud kahte uurimismeetodit: ankeetküsitlust ja juhtumite analüüsi. Uurimuse valimiks on 50 erinevat spetsialisti. Nende hulgas on julgeoleku-, järelevalve- ja sotsiaalosakonna juhatajaid, peaspetsialiste ning spetsialiste, sest nemad on autori arvates oma alal eksperdid ning on kokku puutunud, kuulnud või olnud kinnipeetavate poolt raskete tervisekahjustuste tekitamise tunnistajateks. Juhtumite analüüsimisel on võetud aluseks Sisekaitseakadeemia lektori Andres Põdra läbiviidud varasemad intervjuud. Juhtumeid on kokku kaheksa.

Käesoleva töö autor püstitas uurimuse läbiviimiseks hüpoteesi: „Raskete tervisekahjustuste tekitamist põhjustavad põgenemiskatsel tekkinud kokkupõrge vanglaametnikuga, kinnipeetavate grupiviisiline koostöö või vanglaametnike poolt tööülesannete osaline või täielik mittetäitmine“.

Esimeses peatükis annab töö autor ülevaate agressiivsuse teooria arengust ning võtab vaatluse alla frustratsiooni teooria. Teises peatükis toob autor välja välised tegurid, mis mõjutavad kinnipeetava agressiivsust vanglas. Kolmas peatükk annab ülevaate uurimustöö metodoloogias ja defineerib lühidalt raske tervisekahjustuse mõiste nii karistuseseadustiku kui ka kriminaalkoodeksi raames. Viimases peatükis analüüsib autor tema käsutuses olevaid juhtumeid ja läbiviidud ankeetküsitluse andmeid.

Lõputöö uurimuse tulemused annavad ülevaate kinnipeetavate poolt tekitatud rasketest tervisekahjustustest taasiseseisvunud Eesti Vabariigi vanglates. Lisaks toob töö autor välja, millised on raskete tervisekahjustuste tagajärjed ja võimalikud põhjused vanglas.

Lõputöö aktuaalsus seisneb selles, et varasemalt ei ole Eestis antud põhjalikku ülevaadet kinnipeetavate poolt põhjustatud rasketest tervisekahjustustest vanglaametnike vastu ning neid ei ole põhjalikult uuritud. Kuna selliste juhtumite kirjeldused ei ole enamjaolt avalikud ning osad neist on tänaseks juba unustatud, siis antud töös autor tahab rääkida just neist. Autor püüab selgitada välja raskete tervisekahjustuste tekitamise asjaolusid endises Ämari, Viljandi, Rummu ja tänapäeval eksisteerivas Murru Vanglas.

1. AGRESSIIVSUSE TEOORIA ARENG

1.1. Agressiivsuse olemus

Agressiivsuse definitsioonid on sajandite jooksul muutunud. Kuid põhiline konsensus tekkis sotsiaal-psühholoogiliste uuringute käigus, milles uuriti agressiivsust üldiselt ja milliseid olulisi vorme ta moodustab. Inimese agressiivsus on käitumine, mille alusel üks inimene (ehk agressor) tekitab ette kavatsetult kahju teisele inimesele (ehk ohvrile), kes on motiveeritud vältima seda kahju. Kahju all mõeldakse füüsilist kahju (nt löök pähe), psühholoogilist kahju (nt verbaalsed solvangud), psüühilist kahju (psüühikahäire tekkimine trauma tagajärjel) ja kaudset kahju (nt ohvri omandi hävitamine) (Anderson 2000).

Enamik psühholooge ja sotsiolooge käsitleb agressiivsuse spontaanse nähtusena, reaktsioonina häirivale koosmõjule ja olukorrale. Häirivateks välisteks faktoriteks, mis agressiivsuse esile toovad võivad olla ka igapäevased asjad sellised, nagu ahtus, lärm, kuumus, saastatud õhk, kurnatus või hetkeline viha puhang. Need ei ole lihtsad näited teooriast, need on agressiivsusele mõjuvad faktorid, mis on kinnitatud varasemates laboratoorses ja arhiivsetes eksperimentides:

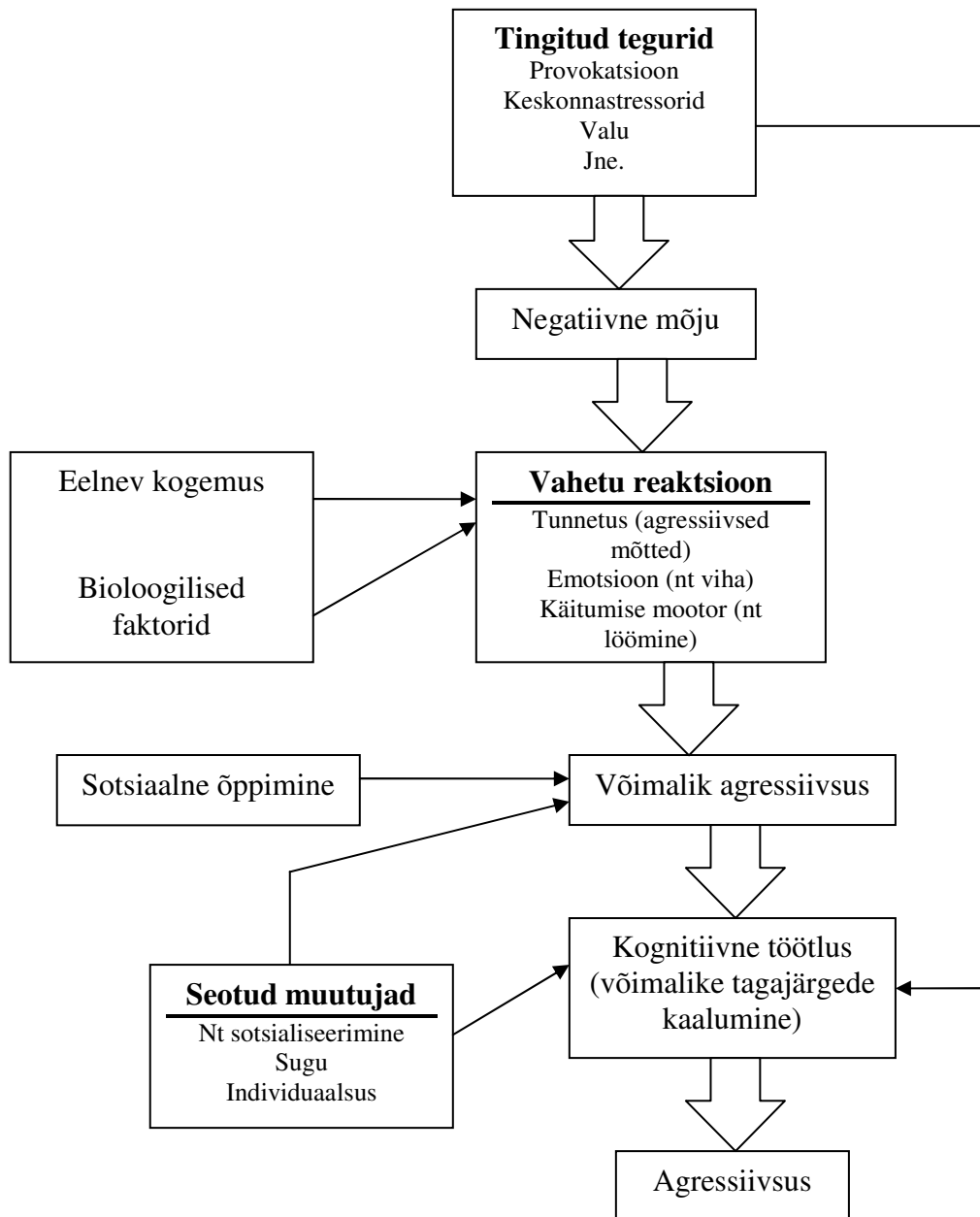
- Griffit & Veitch'i ja Baron'i kõrge temperatuuri ja agressiivsuse seose eksperiment;
- Donnerstein & Wilson'i lärmi ja agressiivsuse eksperimentid;
- Worchel & Teddlie ahtuse ja agressiivsuse uurimused.

Seega isik, kes satub agressiivsuse ohvriks ei pruugi sageli olla ise selles süüdi.

Agressiivsus on üldjuhul tulemus kindla sündmuse tagajärg, mis on tingitud kas ümbritsevast keskkonnast või eelnevalt läbielatud kogemusest (Lagerspetz 1992) (vt Joonis 1). Juhuslik (ettevaatamatu) kahju tekitamine ei ole agressiivsus, kuna seda tegu ei sooritata tahtlikult. Vägivalla üheks eesmärgiks on ka tahtmatu ehk tingimata agressiivne käitumine või vaenulikult meelestatud agressiivsus. Vägivaldal võib kasutada ka muude eesmärkide saavutamiseks, näiteks enesekaitse. Sellisel põhjusel tekib tavaliselt

eksiarvamus, et agressiivsusel ja vägivaldal on üks ja sama tähendus. Agressiivsuse puhul on tegemist tahtliku püüdega teisele isikule psüühilist või füüsilist kahju tekitada.

Agressiivsuse eesmärgiks on teadlik kahju tekitamine. Näiteks kahju tekitamine hambaarsti tegevusalal ei kuulu agressiivsuse alla, sellepärast, et kahjutekitaja (ehk arst) püstitab endale erialase eesmärgi, mida ta püüab saavutada oma tööd tehes ning aidata patsiendil ravida tema hambaid. Samuti kahjusaaaja ei ürita vältida talle tekitatud valu.

Joonis 1. Protsessid agressiivsuse tekkimisel (Geen & Donnerstein 1998:3)

Agressiivsusele on tüüpiline vihatunne, mis suunatakse otseselt kas teistele inimestele või siis esemetele. Kui agressiivsus on suunatud inimestele, siis järgneb sellele kas füüsiline või psüühiline rünnak. Kui agressiivsus suunatakse esemete vastu, milleks tavaliselt on esimene ettejuhtuv ese, siis vallandatakse kogu oma viha eesmärgiga asi puruks peksta või vähemalt kahjustada (Ambros 2005). David Buss pakub füüsilise agressiivsuse erinevaid väljendamis tüüpe (vt Joonis 2).

AGRESSIIVSUSE TÜÜP	NÄITED
Füüsiline – aktiivne - otsene	Teiste peksmine, löömine külma relvaga või vigastamine tulirelvaga.
Füüsiline – aktiivne - kaudne	Kokkurääkimine (kokkulepe) palgamõrvariga eesmärgiga tappa vaenlast.
Füüsiline – passiivne - otsene	Teise inimese eesmärkide saavutamise või meeldiva tegevusega tegelemise tahtlik füüsiline takistamine.
Füüsiline – passiivne - kaudne	Keeldumine tähtsate ülesannete täitmisest.

Joonis 2. D. Buss'i agressiivsuse kategooriad (Бэрн, Ричардсон 1997:29)

Kokkuvõtteks võib öelda, et agressiivsuse mõiste ei kujunenud kohe esimeste uuringute tulemustel. Esimene David Bussi uuring, mille viidi läbi 1961. aastal, käsitleb agressiivsust nagu igasugust käitumist, mis sisaldab ähvardust või tekitab kahju teistele. L. Berkowitz ja Feshbach pakuvad teise agressiivsuse seletuse, mille alusel agressiivseks saab kvalifitseerida ainult neid tegevusi, milles esineb *tahtlik* solvang, olenemata sellest, kas selline tegevus toob kaasa kahju või mitte (Берковиц 2007).

1970ndatel pakkus agressiivsuse mõiste teadlane D. Zillmann 1979. aastal. Tema uurib agressiivsust kui katset teha kehalisi ehk füüsilisi vigastamisi. Võttes kokku kõik need pakutud teadlaste poolt agressiivsuse seletused ja terminid, tänapäeval agressiivsuse võetakse vaatusse alla kui on vaja kirjeldada erinevat vormi käitumist, mis on suunatud eesmärgile kellelegi kahju tekitada või kedagi vigastada, ilma et ta oleks motiveeritud saama niisugust suhtumist (Бэрн и Ричардсон 1997).

1.2. Emotsionaalne ja instrumentaalne agressiivsus

Vangla on vabadusekaotusega karistatud isikute ja eeluurimise all olevate isikute kinnipidamiskoht, mille kohta võib tihti kuulda kinni peetavate isikute ründe ohust vanglas töötavate inimeste suhtes. Kuna vangla on süüdimõistetute ja/või vahistatute kinnipidamisasutus, siis inimesed üle maailma suhtuvad sellesse töösse ettevaatlikult ja nimetavad seda suure riskiga töökohaks. Kinnipeetavad istuvad terve päev ja öö kambris kinni. Neil on ka jalutusvõimalus, kuigi nad mõistavad, et kannavad karistust vanglas sees, ning selline arusaamine ei avalda nende psüühikale positiivset mõju, vaid pigem negatiivset.

Vanglateskkonda võib käsitleda agressiivsuse tekitajana. Iga faktor, mis avaldab negatiivset mõju inimestele vabaduses, annab veel tugevama efekti vanglas (Rõbalkina 2003). Rahuldamatud olmetingimused, probleemide lahenduse aeglane protsess, heteroseksuaalsete suhete puudumine, põhiõiguste piiramine jne – kõigest sellest arenevad rasked raevu puhangud ja negatiivsed emotsioonid. Emotsionaalne agressiivsus tekib negatiivsete emotsioonide erutuse puhul ning agressor kavatseb tekitada kahju teisele inimesele (Берковиц 2007).

Agressiivsus võib olla eesmärgipärane ja etteavatsetud tegevus, mis on sooritatud ilma kahju tekitamiseta, kuid see võib olla ka emotsionaalne reaktsioon, mis on ilmingimata suunatud kahju tekitamisele. Emotsionaalse agressiivsuse tekitajaks on füsioloogilised ja motoorsed ärritajad. Viha puhangu ajal kinnipeetav on suuteline tekitama füüsilise või psüühilise kahju teda ümbritsevatele inimestele (reeglina need on vanglateenistuse ametnikud), ilma et ta oleks tahtnud seda teha või siis kaua oodanud sobivat hetke.

Eesmärgipäraseks ja pikaajaliselt kaalutletud peetakse instrumentaalset agressiivsust. Kinnipeetav planeerib vanglast põgeneda ning tema ka arvestab sellega, et puutub kokku takistuse tekitavate objektidega: nt vanglas töötavate ametnikega. Kui agressiivsus on mingi teise eesmärgi saavutamise instrument, seda nimetatakse instrumentaalseks agressiivsuseks. Teise eesmärgi all mõeldakse kõik muud eesmärgid peale otsese kahju tekitamise teisele (Anderson 2000). Isegi siis, kui agressiivsus põhjustab kahju tekitamist, ei ole see alati primaarne eesmärk.

1.3. Agressiivsus – frustratsiooni teooria

Frustratsioon, ehk häiritus, pettumus, talumatu rahulolematus, sundkatkestuspinge, tusk, on seisund, mis tekib kui inimese jaoks olulise vajaduse rahuldamine ei ole võimalik väliste asjaolude tõttu, kusjuures selle vajaduse rahuldamist peeti põhimõtteliselt võimalikuks kuni selle välise asjaolu ilmneniseni (Anderson 2000:73). Frustratsioon tekib siis, kui eesmärgile suunatud tegevuse täideviimisse sekkutakse vastaval ajal käitumuslike aktide järjepidevuses. See tähendab, et frustratsiooni kirjeldatakse välise tingimuse mõju alusel, mis takistab inimest oodatud naudinguni jõudmisel.

Eesmärgi saavutamise teel tekkiv barjäär genereerib emotsionaalse agressiivsuse stimulatsiooni, ehk kalduvust tekitada kahju teisele, mis saab omaette eesmärgiks (Берковиц 2007). Vanglas kinni peetaval tekib üks keerulisem emotsionaalne seisund – frustratsioon. Kinni peetava põhiliseks käitumisreaktsiooniks frustratsiooni seisundis on depressioon, endale suunatud agressiivsus (nt enesetapp, enesevigastamine) ja objektile suunatud agressiivsus (Rõbalkina 2003). Objektiks võib olla kas füüsiline isik, ehk kinni peetavat ümbritsevad inimesed, või siis esemed.

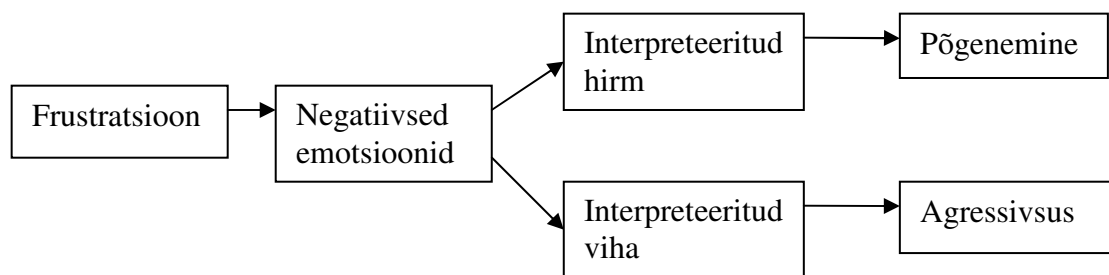
J. Dollard, J. L. Doob, B. C. Miller, O. H. Mowrer ja R. Sears (1939, ref Anderson 2000:73) väidavad, et: (1) kõik agressiivsed teod on põhjustatud eelnevast frustratsioonist; (2) frustratsioon tekitab alati erineva vormi agressiivsust. Samas J. Dollard jt ütlevad, et frustratsioon, mis valmistab raskusi eesmärgilise tegevuse suunas, ei põhjusta otseselt agressiivsust, vaid provotseerib agressiivset käitumist. Inimene, kellel on blokeeritud eesmärgi saavutamine, saab asendada oma tekkivat agressiivsust ebameeldiva olukorra vältimisega, sama raskuse ületamisega, alternatiivsete eesmärkide püstitamise või takistuste kõrvaldamisega.

Kuid mõned frustratsiooni vormid ei põhjusta alati agressiivsust ning mõned agressiivsed käitumised ei ole frustratsiooni põhjuseks. L. Berkowitz'i teooria seletab, et frustratsioon tekitab agressiivsust suurema tõenäosusega kahe tingimuse juuresolekul - esiteks peab frustratsioon olema tugev; teiseks peab frustratsiooni põhjust tajutama juhusliku või ebaõiglasena, mitte ärateenitud või õiglasena (Anderson 2000:73).

Uuringud näitavad, et suurima tõenäosusega põhjustab frustratsioon agressiivsust siis, kui inimene tajub frustratsiooni ebaõiglasena ning agressiivsuse tõenäosus on väiksema

tõenäosusega sellistel juhtudel, kus frustratsiooni peetakse põhjendatuks. Juhul, kui ebaõiglasena tajutud frustratsioon ei põhjusta negatiivseid tundeid ja emotsioone, siis agressiivsust ei teki. Kui negatiivse emotsioonina on hirm, siis tõenäoliseks reaktsiooniks sellele on situatsioonist põgenemine. Kui on viha, järelkult see viib agressiivsuseni. (vt Joonis 3)

Kinni peetavad isikud püüavad harvemini põgeneda ebameeldivatest või ebaõiglastest olukordadest, sest nad on harjunud tihtipeale negatiivset emotsiooni põhjustavale olukorrale vastama agressiivse käitumisega. Näiteks, kui kinnipeetav soovib saada arsti juurde nii kiiresti, kui võimalik on ning temale öeldakse, et tuleb oodata järgmise nädalani, siis see võib ta kergesti endast välja viia. Põhjuseks on inimese põhiõiguste riivamine. Vanglas on palju selliseid frustratsiooni olukordi, mis on seotud bioloogilise vajaduse rahuldamise takistusega.

Joonis 3. L. Berkowitz`i teooria frustratsiooni emotsionaalse protsessi kohta (Берковиц 2007)

2. VÄLISED TEGURID, MIS MÕJUTAVAD KINNIPĒETAVA AGRESSIIVSUST VANGLAS

2.1. Alkohol

Alkoholi, narkootiliste ja psühhotroopsete ainete tarvitamine on rangelt keelatud vanglas. Kuid alates taasiseseisvumise perioodist on fikseeritud ja registreeritud palju juhtumeid, millal kinnipeetavad on kasutanud narkootilisi aineid ja tuvastatud alkoholi joobeseisundis vanglaametnike poolt rikkumise toimepanemise ajal. Sellele viitavad erinevad ettekanded ja kriminaalasjad, mis olid algatatud joobeseisundis kinnipeetavate suhtes taasiseseisvunud Eesti Vabariigis.

Alkohoolse joogi tüüp ja võetud kogus mingil moel mõjutab agressiivsuse tekkimise taset (Bushman & Cooper 1990, ref Бэрон и Ричардсон 1997). Kuid mitte alati suured alkoholi kogused ei soodusta agressiivsuse teket. Sellise mõju agressiivsusele võib avalduda sel juhul, kui potentsiaalse agressori joobeseisundis provotseeritakse või õssitatakse. Taylor, Gammon ja Capasso (1976, ref Бэрон и Ричардсон 1997) viisid läbi uuringu, mis kinnitas, et alkohol soodustab agressiivsuse intensiivsust olukordades, mis ilmutab ohtu või ähvardust.

Järelikult alkohol ei ole agressiivsuse põhjus, kuid alkoholi tarvitamine tugevdab agressiivsuse situatsioonideterminante. Alkoholi kogus, mis ületab selle minimaalset kogust, soodustab ohtlikku agressiivset käitumist, mille puhul inimene on suuteline frustratsiooni seisundis tekitama kahju teisele. Faktorid, mis mõjutavad inimese agressiivsust alkoholi joobeseisundis, on: a) provokatsioon; b) frustratsioon; c) tähelepanelik keskendumine enda tegevuste peale; d) agressiivsete või mitte agressiivsete situatsioonisignaali arv (Krahe 2001).

2.2. Heteroseksuaalsete suhete puudumine

Meeste eraldumine naistest ja kõikidest peresuhetest, mis olid neil varem olnud enne vangistust, kutsub vältimatult esile seksuaalse erutusega seotud probleeme. Heteroseksuaalsete suhete puudumine on väga raske ja talumatu. Sellistel juhtudel meeste seksuaalsed soovid on eriti tugevad, mis loob seksuaalse pinge atmosfääri (Rõbalkina 2003). Sellepärast on vanglates tunduvalt teistsugune suhtumine kinni peetavate isikute poolt naissoost vanglaametnikesse kui meessoost.

Vanglates tihti juhtub niimoodi, et seksuaalne suundumus teisenetakse heteroseksuaalsete meeste puhul homoseksuaalseks. Vanglateskkonnas on seksuaalsusel kaks mõõdet, kus üks on seotud seksuaalse vajaduse rahuldamisega ja teine – agressiivsuse, vägivalga ja jõu kasutamisega.

Mehe eraldumine sinna, kus teda ümbritsevad teised mehed, põhjustab ka seksuaalset agressiivsust nii naiste (nt naisametnike) kui ka meeste suhtes. Mehed on seksuaalselt agressiivsemad kui naised (Krahe 2001). Seksuaalse agressiivsuse alla kuuluvad kõik teod seksuaalse kontekstiga, mis on sooritatud ohvri suhtes jõuga. Kõige raskem selle vorm on vägistamine, kõige kergem on sunniviisiline genitaalide puudutamine või näitamine (Hearn 1998; Krahe 2001).

2.3. Grupi mõju

Indiviidid on seotud ühiskonnaga tänu nende grupi liikmetele. Grupiks nimetatakse igasugust inimeste kogumit, mida seob omavahel ühine sotsiaalne võrgustik. Sotsioloogia mõistes on grupp inimkooslus, millel on järgmised tunnused:

- liikmete vahel peab valitsema grupile ainuomane sotsiaalsete suhete kogum;
- liikmed peavad olema vastastikusel sõltuvuses;
- grupis valitseb arusaamine, et iga liikme käitumine mõjutab teisi grupi liikmeid ja
- grupis valitseb ühine liikmesoleku ehk meie-tunne. (Palmisano 2001)

Grupi liikmelisus, mis koosneb reeglina vähemalt kahest inimesest, võib olla stabiilne või muutuv. Grupi koosseis sõltub otstarbest ja ülesandest. Sageli agressiivsust väljendavad mitte üksikud indiviidid, vaid terved grupid. Inimgrupid on võimelised avaldama suurt

mõju ühele inimesele selle grupi ühiste eesmärkide või tegevuste saavutamiseks. Inimese kuulumine gruppi muudab subjekti käitumist (Бэрн, Бирн, Джонсон, 2003; Krahe 2001). Kollektiivne agressiivsus on selline, mis on põhjustatud gruppi kuuluvate indiviidide tegevuste puhul, kelle käitumine sõltub kogu selle grupi käitumisest.

Kinnipeetavaid hoitakse mitmekesi ühes kambris. Vanades vanglates oli kambris enamjaolt rohkem kui 6 inimest. Iseenesest tekib ühine kinnipeetavate grupp, millel on ühed huvid ja eesmärgid. Eesti Vabariigi taasiseseisvumise algperioodil oli palju olukordi, millal kinnipeetavad ühinesid ühte gruppi eesmärgiga põgeneda vanglast. Seda kinnitavad lõputöö autori poolt analüüsitud juhtumid. Põgenemise teel kinnipeetavad puutusid kokku takistuse objektiga, ehk vanglaametniku või meditsiiniõega, mille püüdsid eemaldada agressiivsuse väljendamise abil. Sellisel juhul on tegemist instrumentaalse agressiivsusega frustratsiooni seisundis.

2.4. Vanglaametnike tööülesannete mittetäitmine ja nende agressiivne käitumine kinnipeetava suhtes

Kinnipeetavate agressiivsus võib olla suunatud nii valvurite kui ka meditsiinilise personali, kontorijuhtkonna või remonditöötajate vastu. Need juhtumid on sageli seotud vanglas töötavate inimeste provotseeriva käitumisega. Taasiseseisvunud Eestis on olnud olukordi, kus vanglaametnik esimesena kasutas vägivalda kinnipeetava suhtes, mitte vastupidi.

Kui uurida Eesti kuritegevuse statistikat, siis võimuliialdused või ametipositsiooni kuritarvitamine või kinnipeetava, arestialuse, vahistatu ebaseaduslik kohtlemine on leidnud numbrites palju väiksemat kõlapinda, kui vastupidised näitajad (Kiuru 2008; Kuritegevus ... 2009). Kuid need juhtumid eksisteerivad ning võimuesindaja eetika seda ei eelda.

Ühe inimese agressiivne käitumine teise suhtes võib põhjustada vastuagressiivsust (Geen & Donnerstein 1998). Vanglas kinni peetavad isikud oma provokatiivse käitumisega teevad järeltõu, kuidas ametnik sellele reageerib. Füüsilisse kontakti astumine on viimane provokatsiooni samm, sest üldjuhul oodatakse, et esimese sammu teeb vanglaametnik. Seega vanglaametniku agressiivne käitumine on oodatud kinnipeetavate poolt.

Vanglaametnike tööülesannete ja kohustuste mittetäitmine võib samuti põhjustada kinnipeetavate rünnete tekkimise võimalusi. Ühes lõputöö autori analüüsitud juhtumis

vanglaametnik ei kasutanud eluaegse saatmisel käeraudu, mida näeb ette vanglasisene eluaegsete kinnipeetavate kohtlemise juhend. Valvur samuti ei teostanud saatmise eel kinnipeetava suhtes läbiotsimist, mille käigus oleks võinud leida isevalmistatud torkeriista, millega hiljem kinnipeetav löi valvurit alaselga.

2.5. Kinnipeetavate agressiivsust vähendavad sotsiaalprogrammid vanglates

Sotsiaalõppe programm „Viha juhtimine” on üks vanemaid vanglas praktiseeritud programme, mida viiakse Eesti vanglates läbi alates 2001. aastast. „Viha juhtimine” on kognitiiv-käitumuslik lühikursus, kus töötatakse oma mõtlemise ja käitumisega. Programm on suunatud agressiivse ja äkilise käitumisega kinnipeetavatele. Kursuse eesmärgiks on täiendada kursusest osavõtjate teadmisi sellest, mis nendega toimub vihastades, selgitada osavõtjatele, miks on vaja ärritust kontrollida, ning anda osavõtjatele võimalus harjutada viha valitsemist rolliharjutuste abil (Keskküla 2005).

Teine suurem sotsiaalprogramm, mida viiakse läbi vanglates, on „Agressiivsuse asendamise treening“. Eesti vanglates viiakse seda läbi alates 2003. aastast. Programmi peamiseks eesmärgiks on õpetada osalejaid mõistma oma agressiivsust ning asendada seda positiivsete alternatiividega. Programm koosneb kolmest etapist, mille jooksul tegeletakse vägivaldse käitumise asendamise ja hoiakute muutmise (Keskküla 2005). Programm on mõeldud vägivaldsete kalduvustega, madala moraalse mõtlemise taseme ja väheste sotsiaalsete oskustega kinnipeetavatele.

3. UURIMUSE METODOLOOGIA

3.1. Raske tervisekahjustuse tekitamine karistusseadustiku mõistes

Karistusseadustik võeti Riigikogus vastu 6. juunil 2001. aasta ning jõustus 1. septembril 2002. Karistusseadustiku jõustumine märgib ligi kümne aasta pikkuseks veninud Eesti karistusõiguse reformi lõppu ning Eesti ühinemist lääneeuroopalike karistusõiguslike arusaamadega. (Sootak, Pikamäe 2009)

Raske tervisekahjustuse tekitamist sätestab karistusseadustiku (KarS) 9. peatükk, 2. jagu, 1. jaotis. Raske tervisekahjustuse tekitamine kuulub esimese tervist kahjustavate süütegude juurde ning antud seadustiku mõistes hõlmab see §-id 118 ja 119. KarS §-i 118 sõnastab, et raske tervisekahjustuse tekitamisega on põhjustatud: 1) oht elule; 2) raske kehaline haigus; 3) raske psüühikahäire; 4) raseduse katkemine; 5) nägu oluliselt moonutav ravimatu vigastus; 6) elundi kaotus või selle tegevuse lakkamine. Seega, raske on tervisekahjustus, mis vastab vähemalt ühele käesoleva paragrahvi punktides loetletud tunnustest. Siia hulka ei kuulu lihtsalt tõuklemine, kriimustuste ja marrastuste tekitamine ning vangla mässud.

Antud paragrahvis kaitstavaks õigushüveks on inimese tervis. Tervis on üks tähtsamaid individuaalseid õigushüvesid, mille õiguskaitse tuleneb Põhiseaduse §-st 28, mis sätestab järgmist: igäihel on õigus tervise kaitsele. Tervis on inimese kehalise ja vaimse heaolu seisund, ehk organismi korrasolek ja psüühiline seisund, milles inimene valitseb täielikult oma teadvust ning on vaba negatiivsetest emotsionaalsetest pingetest (Sootak, Pikamäe 2009:306).

Järelikult tervisekahjustus on inimese kehalise või vaimse heaolu häirituse seisund, mis vajab väljaravimist ning tervise taastamine eeldab sellel puhul meditsiinilist sekkumist. Teo süüteo koosseisu vaadeldes ei eelda karistusseadustik ainult kehalise puutumatus rikkumist, vaid ka psüühilist. Järelikult KarS võtab kasutusele ka raske tervisekahjustuse, millega on kaasnenud raske psüühikahäire. Vangla on eriti selline asutus, kus töötaja, kes

ei ole läbinud mingisugust koolitust või moraalselt ettevalmistust, on võimeline saada rasket psüühikahäiret.

3.2. Raske ja üliraske kehavigastuse tekitamine kriminaalkoodeksi mõistes

Autor leiab vajadust käsitleda ka rasket ja ülirasket kehavigastuse tekitamist kriminaalkoodeksi mõistes, sellepärast, et lõputöös uuritakse kõik raskete tervisekahjustuste tekitamise juhtumid Eesti vanglates alates 1991. aastast. Eesti Nõukogude Sotsialistliku Vabariigi kriminaalkoodeks oli kinnitatud ja kehtestatud alates 1. aprillist 1961. ning tunnistatud kehtivuse kaotanuks 11. aprill 1990. aasta (KrK § 2). Edaspidi kehtivaks dokumendiks oli Eesti NSV kriminaalkoodeks uus redaktsioon – kriminaalkoodeks, mis kaotas kehtivuse 1. septembril 2002.

Kriminaalkoodeks sõltuvalt tervisekahjustamise ulatusest näeb ette erineva raskusega kehavigastuste liigid: 1) üliraske (KrK §-d 107, 109, 110, 111, 184 lg 1) ja 2) raske (KrK §-d 108, 109). Kehavigastuse raskuse kindlaksmääramisel on peamised kriteeriumid: a) *meditsiiniline* (ehk kehavigastuse eluohtlikkus, haigusliku protsessi raskus, kehaorgani funktsiooni tähtsus jne) ja b) *ühiskondlik-majanduslik* (töövõime kaotus ja selle protsent) (Kuningas 1980:366).

Üliraske kehavigastuse tekitamine kriminaalkoodeksi mõistes on selline süütegu, mis on eluohtlik või põhjustas mõne organi kaotuse, selle tegevuse lakkamise, vaimuhaiguse, töövõime püsiva, mitte alla ühe kolmandiku kaotusega seotud muu terviserikke või näo parandamatu, inetuks tegeva rikke (KrK § 107 lg 1). Raske kehavigastuse tekitamine 1) toob kaasa pikaajalise terviserikke või 2) terviserikke, mis on seotud töövõime püsiva, olulise kaotusega, ja ei 3) põhjusta KrK §-s 107 lg 1 nimetatud tagajärgi.

Autor peab oluliseks tähelepanu pöörata sellele argumendile, et vanglaametniku mõiste võeti kasutusele seaduste kontekstis mitte nii ammu. Alates 1994. aastast vanglas töötav inimene kuulus täitevametniku kategooriasse, kelle puhul kehtis Täitemenetluse seadustik. Praegu aga vanglateenistust reguleerivaks põhidokumendiks on Vangistusseadus (VangS § 111).

3.3. Uurimustöö eesmärk ja probleemi püstitus

Käesolev lõputöö seab eesmärgiks välja selgitada kinnipeetavate poolt raskete tervisekahjustuste tekitamise juhtumeid vanglateenistujate suhtes taasiseseisvunud Eesti Vabariigi perioodil. Teiseks lõputöö eesmärgiks on uurida nende raskete tervisekahjustuste tekitamise põhjuseid ja tagajärgi.

Eesmärgi saavutamiseks on lõputöö raames püstitatud järgmised ülesanded:

- defineerida raske tervisekahjustuse mõiste nii karistuseeadustiku kui ka kriminaalkoodeksi raames;
- anda ülevaade kinnipeetavate poolt raskete tervisekahjustuste tekitamise juhtumitest vanglateenistujate suhtes taasiseseisvunud Eesti Vabariigi vanglates;
- analüüsida kinnipeetavate poolt raskete tervisekahjustuste tekitamise juhtumid vanglateenistujate suhtes ning vaadelda neid juhtumeid agressiivsuse teooria valgusel;
- koostada meetodika ja spetsialistide ankeetküsitlus;
- analüüsida võimalikke raskete tervisekahjustuste tekitamise põhjuseid ja soodustegureid;
- võrrelda varasemat olukorda vanglates tänapäevasega.
- uurida sotsiaalprogrammide “Viha juhtimine“ ja “Agressiivsuse asendamise treeningu“ efektiivsust ja nende mõju.

Uurimustöö eesmärgi täitmiseks püstitas töö autor uurimusküsimused, et mõista raskete tervisekahjustuste teket vanglates, spetsialistide arvamust ja hinnangut praegusest olukorrast vanglates:

- Millised on olnud raskete tervisekahjustuste tekitamise tagajärjed?
- Kuidas on muutunud turvalisus tänapäevastes vanglates?
- Mis on raskete tervisekahjustuste tekitamise olulised põhjused ja soodustegurid?
- Kuidas kinnipeetava käitumine muutub agressiivseks frustratsiooni olukordades ning kuidas selline käitumine paneb kinnipeetavat sooritama rünnakut raske tervisekahjustuse tekitamisega?
- Mis on spetsialistide hinnangul kinnipeetava agressiivne käitumine?

Töös autor püstatab hüpoteesi, mis tugineb töö eesmärkidele ja uurimisprobleemile. Uurimisprobleem antud töös on vanglaametnikele raskeid tervisekahjustusi põhjustanud rünnete motivatsioon ja soodustegurid.

Hüpoteesiks on eeldus, et raskete tervisekahjustuste tekitamist põhjustavad põgenemiskatsel tekkinud kokkupõrge vanglaametnikuga, kinnipeetavate grupiviisiline koostöö või vanglaametnike tööülesannete osaline või täielik mittetäitmine.

3.4. Meetodi valik

Uurimismeetodite valikul lähtutakse uurimuse eesmärgist ja ülesannetest. Uurimustöö koostamisel on kasutatud uurimismeetodina ankeetküsitlust ja juhtumite analüüsi. Juhtumiuurimust peetakse kolmandaks klassikaliseks uurimustüübiks, mida võib teostada nii kvantitatiivselt kui ka kvalitatiivselt (Hirsjärvi 2007:178). Antud uurimustöös kasutatakse eelkõige kvalitatiivseid andmeid.

Ankeetküsitlust peetakse küll kvantitatiivseks uurimismeetodiks, kuna selle eesmärgiks on otsida keskmisi näitajaid ja statistilisi seaduspärasusi. Antud uurimustöös kasutatakse ankeetküsitlust, milles vaadeldakse konkreetsete spetsialistide arvamusi, hoiakuid, arusaamisi ja hinnanguid.

Ankeetküsitlust peab autor antud uurimustöös kõige otstarbekamaks meetodiks uurimuse läbiviimiseks. Antud uurimismeetod on otstarbekas, kuna:

- 1) lõputöös võib toetuda kindlale teooriale;
- 2) uurija soovib ja oskab olla oma materjali suhtes erapooletult objektiivne;
- 3) uuring on fokuseeritud selgelt eristatud probleemide uurimisele ja hüpoteesi kontrollimisele. (Kidron 2007)

Teise uurimismeetodina kasutatakse juhtumite kirjeldust ja kokkuvõtlikku analüüsi. Empiiriline osa annab ülevaate Eesti Vabariigi taasiseseisvumise perioodil kinnipeetavate poolt sooritatud rasketest tervisekahjustustest vanglateenistujate vastu ning küsitletud erinevate erialade spetsialistide arvamusest nende juhtumite põhjustest ja soodusteguritest ning sotsiaalprogrammi "Viha juhtimise" ja "Agressiivsuse asendamise treeningu" mõjust ja efektiivsusest.

3.5. Meetodi kirjeldus

Juhtumite analüüsiks kasutas autor kaheksat juhtumit, mis on leidnud aset endises Rummu, Ämari, Viljandi ja tänapäeval eksisteerivas Murru Vanglas. Juhtumite kokkuvõtlik analüüs on välja toodud samanimelises alapeatükis.

Küsitluse läbiviimiseks valmistas lõputöö autor ette küsimustiku, võttes aluseks töö sisejuhatuses püstitatud hüpoteesi ja lõputöö raames püstitatud ülesanded. Küsimustik viiakse läbi erinevate erialade spetsialistide seas, mille abil selgitatakse välja spetsialistide hinnangud praegusele olukorrale ja turvalisusele vanglates, sotsiaalprogrammide “Viha juhtimise“ ja “Agressiivsuse asendamise treeningu“ efektiivsusele ja mõjule, nende võimalikud kokkupuuted raskete tervisekahjustuste tekitamise juhtumitega ning nende arvamust kinnipeetavate poolt sooritatud raskete tervisekahjustuste tekitamise põhjustest ja soodusteguritest.

Küsimustik koosneb kolmeteistkümnest küsimusest, milles vastaja peab valima enda jaoks sobivaima vastusevariandi, samuti saab vastaja skaalal välja selgitamiseks väljakujunenud hoiakuid (5 – täiesti nõus, 4 – pigem nõus, 3 – ei oska öelda, 2 – pigem ei ole nõus, 1 – üldse ei ole nõus). Vastajatele on antud võimalus lisada enda poolt pakutavad variandid ja näited ning vastata viiele avatud küsimusele. Küsimustik on esitatud LISAS 1.

Ankeedi koostamisel on kasutatud nii avatud, valikvastustega kui ka astmestikul ehk skaalal põhinevaid küsimusi. Küsimustike jaotamise käigus informeeriti vastajaid ehk spetsialiste täiendavalt sellest, kes viib läbi uurimust, mis eesmärgil seda tehakse ja lõputöö lühitutvustus. Osalejaid teavitati sellest, et ankeetküsitluse tulemusi analüüsitakse anonüümselt ning konkreetseid nimesid lõputöös ei mainita.

3.5.1. Valim ja protseduur

Autori poolt koostatud küsimustik oli jagatud Tallinna, Murru ja Viru Vangla spetsialistide seas. Valimi suuruseks oli 50 spetsialisti. Lõputöö raames sooviti küsitleda võimalikult erinevate erialade spetsialiste Murru, Tallinna ja Viru Vanglates (vt Tabel 1).

Sotsiaalosakonna hulka kuuluvad nii psühholoogid kui ka sotsiaaltöötajad. Autor valis julgeoleku-, järelevalve- ja sotsiaalosakonna spetsialiste, sest nad on oma alal eksperdid ning on kokku puutunud, kuulnud või olnud kinnipeetavate poolt raskete tervisekahjustuste

tekitamise tunnistajateks. Vanglate valikul autor arvestas sellega, et küsitlus oleks võimalik läbi viia nii vanades kui ka uutes vanglates olukorra võrdlemise eesmärgil.

Koostatud küsimustikke oli kokku 69, Tallinna Vangla sai 29 eksemplari, Murru Vangla 19 ja Viru Vangla 21. Tagastati kokku 50 ankeetküsitlust.

Tabel 1. Valim (ametikohta alusel)

Amet	Tallinna Vangla	Murru Vangla	Viru Vangla	Kokku
Julgeolekuosakonna peaspetsialist / spetsialist	12	6	9	27
Järelevalveosakonna juhataja / peaspetsialist	4	6	5	15
Sotsiaalosakonna juhataja / peaspetsialist / spetsialist	7	7	7	27
Kokku	29	19	21	69

Spetsialistide ankeetküsitluse viis lõputöö autor ise läbi Tallinna Vanglas ajavahemikus 15.02.2010 – 26.02.2010. Küsitluse läbiviimiseks taotleti vastajate nõusolekut küsimustiku täitmiseks. Ajavahemikus 01.03.2010 – 15.03.2010. a. viidi ankeetküsitlus läbi Murru ja Viru Vanglas elektroonilisel teel.

4. UURIMUSE TULEMUSED

4.1. Ülevaade Eesti Vabariigi taasiseseisvumise perioodil kinnipeetavate poolt sooritatud rasketest tervisekahjustustest vanglateenistujate vastu

Antud lõputöö alapeatükis annab üliõpilane lühiülevaate Eesti Vabariigi taasiseseisvumise perioodil kinnipeetavate poolt sooritatud rasketest tervisekahjustustest vanglateenistujate suhtes. Õpilane toetub põhimõtteliselt juhendaja poolt antud materjalile ja varasemate intervjuude peale.

Juhtum nr 1:

Juhtum leidis aset Rummu Vanglas 1993 aastal. Kriminaalasja tookord ei algatatudki, kuna kannatanu peale vahejuhtumit sõitis Eestist ära (ta oli ukrainlanna). Tegemist oli vägistamise katsega.

Naisametnik töötas administratiivkontoris kassapidajana. Lõuna ajal käisid naised tavaliselt koos grupiga sööklas. Söökla asus Rummu Vangla teises otsas. Ametnike söökla juures oli ka vangide söökla. Liikumistee kontorist sööklasse oleks võrdne sellega, et näiteks Murru Vangla kontoritöötajad läheksid staabihoonest läbi keelutsooni, eluosakondade tagant.

Kinnipeetav M. töötas kinnipeetavate sööklas abitöölisena. Pärast selgus ka see, et juba ammu oli ta sellest naisametnikust huvitatud. Ta jälgis teda aknast iga kord, kui ta sööklasse ja tagasi liikus, sealjuures oli ta sageli masturbeerinud. Ükskord, kui lõunavaheajal naisametnik tuli sööklast üksi, hüppas kinnipeetav keelualale, lükkas naist rinna piirkonda, nii et naine kukkus maha. Naise jaoks toimus kõik nii ootamatult, et ta ehmus ja kaotas isegi oma hääle. Mees paljastas seepeale oma "genitaalid" ja läks tema juurde.

Lõuna oli saanud just läbi ja keelualal ei liikunud kedagi, kes oleks saanud appi tulla. Õnneks sel ajal tuli üks kinnipeetavast katlakütja oma töökohalt välja suitsu tõmbama ja nii

hirmutas kinnipeetavat, et ta põgenes salka tagasi. Proua viibis mitu nädalat haiglas suure stressi pärast, ja seejärel läks töölt ära. (Ivan Sasjuk. "Raskete tervisekahjustuste tekitamine." Intervjuu A. Põdrale, Rummu Vangla (10.02.2009))

Juhtum nr 2:

07.01.1991 algatati kriminaalasi nr 9127001 kinnipeetav I. K. suhtes. Juhtum leidis aset Rummu Vanglas 07.01.1991. a. Viibides alkoholi jooles, kinnipeetav I.K. ründas, peksis ja tekitas keevitustsehhis nr 4 kehavigastusi teenistusülesannete täitmisel olnud tööhõive meistrit A. Z.

Tööhõive meister A. Z. olla läinud kinnipeetavaid tööle kutsuma ja nõudnud määratud tööplaani täitmist – see ärritas purjus vangi, misjärel ta sooritas ründe. Kriminaalasi algatati ametiisikule raskete kehavigastuste tekitamise § järgi, kuid see kvalifitseeriti ümber KrK § 195, ja 08.04.1994 saadeti prokuratuuri poolt kohtusse. Harju Maakohus 06.05.1991 otsustas süüdi mõista kinnipeetava I. K. KrK§ 195 lg 2 järgi ühe aastase vabaduse kaotusega. KrK § 195 lg 2 kohaselt karistatakse vabadusekaotusega kuritahtliku huligaansuse või lihtsalt huligaansuse eest, mis oma sisult on eriti küüniline või eriti jõhker või on seotud vastuhakkamisega võimuesindajale või avalikku korda kaitsvale üldsuse esindajale. (Ivan Sasjuk. "Raskete tervisekahjustuste tekitamine." Intervjuu A. Põdrale, Murru Vangla (10.02.2009))

Juhtum nr 3:

Vahejuhtum leidis aset Murru Vanglas (enne 1994. a. vangla nimeks oli Parandusliku Töö Koolonia nr.2) 1993. aastal, mil kinnipeetav V. Ž. sisenes vangla korrapidaja tööruumi ja torkas pussnoaga kõhtu vangla korrapidaja M. S. Korrapidaja viidi kiirkorras Keila Haiglasse operatsioonile. Kinnipeetav üritas noaga rünnata veel samas ruumis olnud valvurit K. K., kuid tema jõudis sündmuskohalt põgeneda, visates eelnevalt V. Ž. töölauga. (Raivo Taaramäe. "Raskete tervisekahjustuste tekitamine." Intervjuu A. Põdrale, Murru Vangla (03.03.2009))

Juhtum nr 4:

Kinnipeetav V. Ž. on Murru Vanglas veel korra ametnikku rünnanud. Kinnipeetavat kohaldati pärast vangla korrapidaja ründamist mitu aastat kinni kambervangistuses, kuid tema käitumine seal oli väga eeskujulik. Vanglakomisjoni otsusega kanti V. Ž. karantiinirežiimilt üle üldrežiimile ja ta paigutati elama 6. eluosakonda. Tema salgaülemaks sai seal L. O. ja kord tekkinud tüli käigus lõi kinnipeetava V. Ž. vanglaametnikule öökapi vastu pead. Algatati kriminaalasi. (Jevgeni Žogal. "Raskete tervisekahjustuste tekitamine." Intervjuu A. Põdrale, Murru Vangla (10.03.2009))

Juhtum nr 5:

Eluohtlik rünnak vanglaametnikule toimus Murru Vanglas 07.12.1994. a. kella 23:00 paiku rünnati 5. elusektsiooni inspektorite tööruumis järelevalve osakonna inspektor V. Õ. Juhtunu suhtes algatati 08.12.1994. a. kriminaalasi nr 94920072.

Samas tööruumis viibis sel hetkel veel valvur A. K., kes väitis, et inspektori ruumis kustutati tuled ära ja tööruumi tungisid mitu kinnipeetavat. Teda hoiti nurgas kinni ja paar korda ka löödi. Samal ajal peksti inspektorit V. Õ. igasuguste raudtorudega, verd oli valveruumi põrandal ja seintel palju. Inspektori pea oli täitsa katki pekstud. Lööjaid tema isiklikult ei näinud. Teda kuulati üle, kuid kohtus tunnistamas ta ei käinud. Kuivõrd ainus vanglaametnikust tunnistaja kohtus ei käinud, võib eeldada, et kirjeldatud kuritegu jäigi avastamata. V. Õ. jäi küll peksmise tagajärjel ellu, kuid erinevate andmete tuginedes ta olla invaliidistunud ja tema vaimne seisund muutus ebastabiilseks. (Aivo Kuhi. "Raskete tervisekahjustuste tekitamine." Intervjuu A. Põdrale, Murru Vangla (12.04.2009))

Juhtum nr 6:

Ämari Vanglas kõige tõsisem rünnak ametnikele toimus 1996 aastal. Kinnipeetavad R. L., I. P., A. P., M. K. ja M. P. tungisid kallale valvurile V. Z., lüües teda pea ja keha piirkonda raudvoodi jalgadest ja terasarmatuurist tehtud löögiriistadega.

V. Z. kukkus peksmise ja rüseluse tagajärjel, kuid õnnelikul moel kukkudes ta vajus peale raadiosaatja nupule, misjärel peksmise ja oigamise hääled jõudsid raadioetri kaudu kolleegideni. Korrapidaja tööruumist joosti läbi eluosakonnad ja nii leiti purustatud peaga valvur V. Z. Tema kaotas osaliselt töövõime, kuid pärast intsidenti töötas veel

lühiajaliselt Ämari Vanglas. (Arvi Laide. "Raskete tervisekahjustuste tekitamine." Intervjuu A. Põdrale, Tallinna Vangla (18.04.2009))

Juhtum nr 7:

21. juunil 2003. aastal tungis Ämari Vangla 5. eluosakonnas eluaegset vangistust kandev kinnipeetav A. A. kallale valvurile V. M., lüües teda isevalmistatud torkeriistaga alaselga. Kinnipeetav A. A. oli käinud just vangladirektoriga individuaalvestlusel ja ähvardanud, et kui teda Murru Vanglasse ümber ei paigutata, siis ta tapab mõne ametniku. Kinnipeetava saatmisel ei kasutatud käeraudu, kuigi Ämari Vangla vanglasisene eluaegsete vangide kohtlemise juhend oleks seda ette näinud. Samuti ei teostatud vangi saatmise eel tema suhtes läbiotsimist, mille käigus oleks võinud leida terariista.

Valvur V. M. invaliidistus ründe käigus saadud vigastuse tagajärjel (neeru kaotus). Vabariigi Valitsuse 27. veebruari 2004. a. korraldusega nr 120-k otsustati eraldada 2004. aastasse ülekantud Vabariigi Valitsuse reservi vahenditest Justiitsministeeriumile 136 080 krooni Ämari Vangla vangistusosakonna endisele vanemvalvurile V. M. ühekordseks toetuseks töövõime osalise kaotamise tõttu seoses vanglateenistusega. (Arvi Laide. "Raskete tervisekahjustuste tekitamine." Intervjuu A. Põdrale, Tallinna Vangla (18.04.2009))

Juhtum nr 8:

Viljandi vangla tõsisem vahejuhtum, mil kinnipeetavad ründasid vanglateenistujaid, pärineb 1996 aastast. 03.07.1996 õhtul kella 19:30 paiku viidi vange meditsiinipunkti arstlikule läbivaatusele. Kinnipeetavad I. K. ja P. J. löid isetehtu metalltoru ja raudkangiga pähe nii meditsiiniõele L. S. kui ka valve- ja järelevalveinspektorile L. G. Vangla meditsiiniõde sai peaajapõrutuse ja põrutushaavu, inspektoril tuvastati koljulumurd, peaajapõrutus ja põrutushaavad. Meditsiiniõel L. S. sai tugevalt vigastada ka silm, järelevalveinspektoril L. G. sai kannatada ründe käigus muuhulgas kõrva kuulmekeskus.

Ründele järgnevalt kangutasid tunnistajate sõnul kaks poissi meditsiinipunktis aknaraami ja painutasid selle trellid eest. Akna kaudu põgenes sel päeval seitse noort vangi. Pool tundi hiljem saadi kätte kaks põgenikku, mõni tund hiljem veel paar. Järgmisel päeval tabati kinnipeetav G. S., kuus päeva hiljem Tallinnast tuttava juurest kinnipeetav I. K. ning

kolm nädalat pärast põgenemist peeti Maardus kinni ka P. J. (Jevgeni Šamarin. “Raskete tervisekahjustuste tekitamine.“ Intervjuu A. Põdrale, Tartu Vangla (14.03.2009))

4.2. Juhtumite kokkuvõtlik analüüs

Vägivallast ja agressiivsusest vanglas räägitakse palju, kuid selle kohta koostatud statistika ja uurimused on vaid üldistatavad ning annavad tegelikkusest pinnapealse ettekujutuse. Kinnipeetavate omavahelisi suhteid ja konflikte on palju uuritud, kuid suhteliselt harva on süvenetud olukordadesse, kus agressiivsuse ohvriks on vanglaametnik. Juhtumid raskete tervisekahjustuste tekitamise kohta vanglaametnikele alates Eesti taasiseseisvumisest on siiamaani jäänud paljudel juhtudel õiguslikult lahendamata. Kaheksast juhtumist algatati kriminaalasi seitsmel juhul, kuid ka kõik ei ole jõudnud kohtulahendini.

Lõputöö autor käsitleb juhtumeid, kus kinnipeetav tekitab raskeid tervisekahjustusi vanglaametnikele taasiseseisvunud Eesti Vabariigi vanglates (1991 – 2010. a.). Kokku on võetud vaatluse alla kaheksa juhtumit, mis on leidnud aset endises Rummu (2 juhtumit), Ämari (2 juhtumit), Viljandi (1 juhtum) ja tänapäeval eksisteerivas Murru Vanglas (3 juhtumit). Juhtumeid uuris ennem Sisekaitseakadeemia lektor Andres Põdra, mille puhul viis tema läbi intervjuusid Rummu, Ämari, Viljandi ja Murru Vangla ametnikega. Intervjuud on võetud alusmaterjalina.

Autori käsutuses olevaid juhtumeid analüüsid selgub, et enamik neist on seotud tegu kinnipeetavate grupiviisilise koostööga, mis on eriti ohtlik kogu vangla julgeolekule. Kolme juhtumi puhul Murru, Ämari ja Viljandi Vanglates oli tegu kinnipeetavate grupiviisiliste rünnakutega, kus kannatanud said tõsiselt vigastada, mõned neis on isegi invaliidistunud. Viljandi Vanglas juhtunu puhul oli tegemist põgenemisega, kus noored kinnipeetavad koostööd tehes tekitasid raskeid tervisekahjustusi nii vangla inspektorile kui ka meditsiiniõele. Mõlemad said peaaupõrutuse ja põrutushaavu. Seejärel põgenes vanglast seitse noort kinnipeetavat.

Ametnikule raskete tervisekahjustuste tekitamise juhtumites valdavaks ründevahendiks on üldjuhul isevalmistatud löögi- ja torkeriistad: metalltorud, noad jne. Nende riistade kasutamise tagajärjeks on vanglaametnike invaliidsus, töövõime kaotamine, töölt

lahkumine. Peale füüsilise trauma on rünnaku ohvriks langenud vanglaametnikud saanud raske psüühilise trauma.

Vähemalt kaks autori käsutuses olevat raske tervisekahjustuse tekitamise juhtumit on toime pandud alkoholi joobes. Kahjuks ei ole piisavalt materjale, et analüüsida konkreetsete juhtumite seost puhta alkoholi või alkoholi sisaldavate ainetega (nt ravimitega), kuna antud kriminaalasjad selliseid andmeid ei sisalda. Viibides alkoholi joobes, sooritas kinnipeetav Rummu Vanglas ründe vanglaametniku vastu, kes nõudis tööplaani täitmist ja kutsus tööle. Kuna alkoholi joobes agressiivsus ägeneb, seega faktorid, mis muudavad inimest agressiivsemaks, võivad mõjutada joobeseisundis potentsiaalset agressorit nii, et ta on võimeline sooritama ettekavatsematu rünnet.

Kinnipeetava agressiivsele käitumisele tõukab ka seksuaalne motiiv. Ühes juhtumis, mis leidis aset Rummu Vanglas, seisnes kinnipeetava seksuaalne agressiivsus selles, et tema oli juba ammu ühest naisametnikust huvitatud ning jälgis teda aknast iga kord, kui naine sööklasse ja tagasi liikus, sealjuures oli ta sageli ka masturbeerinud. Kinnipeetav leidis võimaluse, et väljendada oma seksuaalset agressiivsust naisametniku peale. Ta lükkas naist rinna piirkonda nii, et too kukkus maha, ning paljastas oma genitaalid. Tagajärjeks oli naisametniku haiglas viibimine stressi pärast.

Paljud raskete tervisekahjustuste tekitamise juhtumid toimuvad ka ametnike tööülesannete ja kohustuste osalise või täieliku mittetäitmise tagajärjel. Autor osutab sellele suurt rõhku, sest nende juhtumite korral saavad vigastada vanglaametnikud. Ämari Vanglas oleks võinud leida terariista, kui oleks teostatud kinnipeetava saatmise eel läbiotsimist ja oleks kasutatud tema suhtes käeraudu, millega kinnipeetav torkas valvuri alaselga. Tihtipeale vanglaametnike ebaprofessionaalsus põhjustab paljudel juhtudel kinni peetavate isikute rünnakuid, kallaletunge jne.

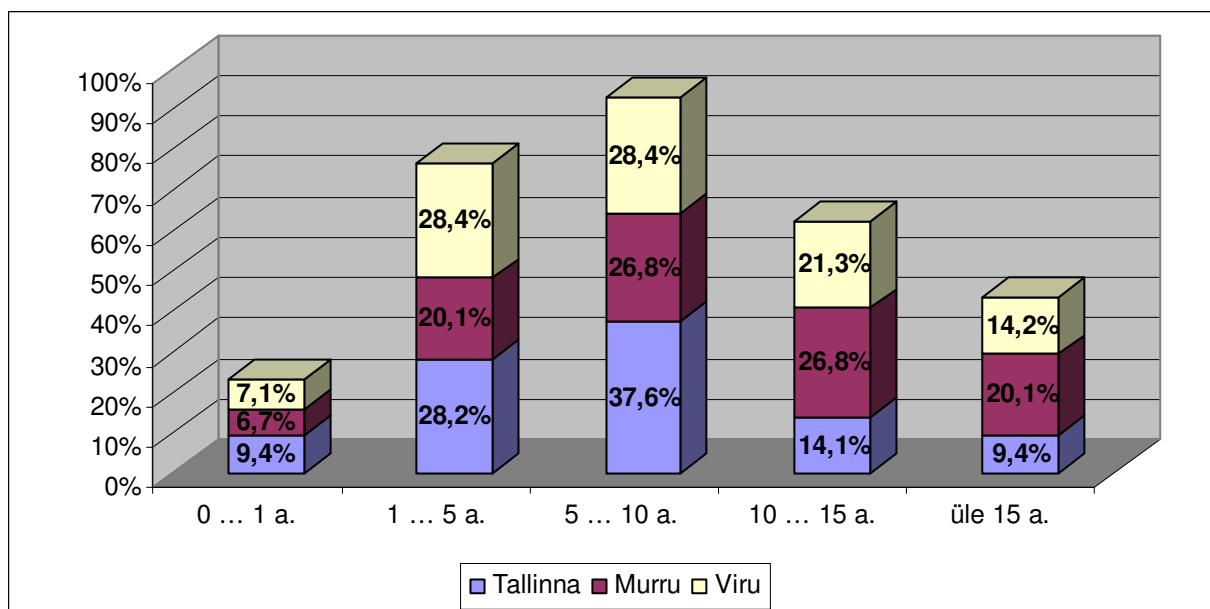
Seitsme autori käsutuses oleva juhtumi korral oli algatatud kriminaalasjad ning mõned neist on leidnud ka kohtuliku lahenduse. Ainult ühe juhtumi puhul ei ole algatatud kriminaalasia, mis ei ole ka jõudnud kohtulahendini, kuna kannatanu peale vahejuhtumit sõitis Eestist ära (ta oli ukrainlanna). Kahjuks ei sisalda analüüsitud raskete tervisekahjustuste tekitamise juhtumid piisavalt täpseid andmeid, et teha kindlaks peamine agressiivsuse tekitav allikas. Kokkuvõttena võib öelda, et kõikide nende raskete tervisekahjustuste tekitamise juhtumite puhul on erinevad põhjused, kuigi paljude

juhtumite korral nad langevad kokku. Samuti võib järeldada, et antud juhtumite puhul on tegemist eesmärgipärase või ettekavatsematu kahju tekitamisega, mis oli põhiliseks käitumisreaktsiooniks frustratsiooni seisundis.

4.3. Küsitluse analüüs ja tulemused

Kuna autor soovib saada põhjalikumaid vastusi püstitatud lõputöö raames uurimusküsimustele, siis autor kasutab teise uurimismeetodina spetsialistide seas läbiviidud ankeetküsitlust. Järgnevalt on välja toodud küsitlusega kogutud materjali tulemused ja nende analüüs. Andmete analüüsimisel, matemaatiliste arvutuste tegemisel, tabelite ja jooniste koostamisel kasutas töö autor arvutiprogrammi Microsoft Excel.

Ankeetküsitluse läbiviimise käigus selgus, et Tallinna Vanglas 28,4%, Murru Vanglas 20,1% ja Viru Vanglas 28,2% vastajatest on töötanud vanglasüsteemis 1 kuni 5 aastani ning kõige rohkem vastajaid - 5 kuni 10 aastani. Kõige vähem vastajaid 8% kolme vangla suhtes on töötanud vanglas vähemalt üks aasta ning 15% küsitletuist on vanglates töötanud rohkem kui 15 aastat (vt Joonis 4). Seega küsimustikule vastanud spetsialistide hulgas on suhteliselt vähe neid, kes oleksid võinud autori arvates puutuda kokku kinni peetavate poolt sooritatud raskete tervisekahjustuste juhtumitega vanglaametnike suhtes.

Joonis 4. Spetsialistide jaotus tööstaaži järgi

Uurimuse käigus ilmnas, et tänapäeval ei esine üldse või esineb väga harva vanglates raskete tervisekahjustuste tekitamise juhtumeid kinni peetavate isikute poolt. Tabelist 2 on näha, et Murru Vanglas esineb vahetevahel kinni peetavate agressiivset käitumist ja raskete tervisekahjustuste tekitamist vanglaametnike suhtes (15,4% spetsialistidest). 20,8% küsitletuist Tallinna Vanglas ei ole kunagi kokku puutunud juhtumitega, kus kinni peetav isik tekitab raske tervisekahjustuse vanglaametnikule ning Viru Vanglas puututakse nende juhtumitega kokku harva või mitte kunagi.

Tabel 2. Raskete tervisekahjustuste tekitamise juhtumitega kokkupuutumise sagedus vanglate lõikes

	Tallinna	Murru	Viru	Kokku
Sagedasti	1,6%	4,4%	2,4%	8,4%
Vahetevahel	3,2%	15,4%	4,8%	23,4%
Harva	8,0%	4,4,%	14,2%	26,6%
Mitte kunagi	20,8%	8,8%	12,0%	41,6%

Küsimusega, millised on põhilised probleemid, millega kinni peetav isik pöördub erinevate spetsialistide poole, soovib töö autor välja selgitada, millised on põhilised kinni peetava mured ning eeldused tema agressiivsust väljendavale käitumisele. Ankeetküsitluse läbiviimise käigus selgus, et julgeolekuosakonna poole pööratakse rohkem kaas kinni peetavatega rahulolematuse küsimustega ja kaebustega seoses vanglaametnike tööülesannete mittetäitmise või ebakompetentsusega. Kinni peetavate kaebustega seoses vanglaametnike ebaprofessionaalsusega viimasel ajal puutub kokku ka järelevalveosakond. Vangla psühholoogide ja sotsiaaltöötajate poole kinni peetavad pöörduvad seksuaalsete probleemidega ning küsimustega, mis on seotud oma raevu kontrollimise oskustega.

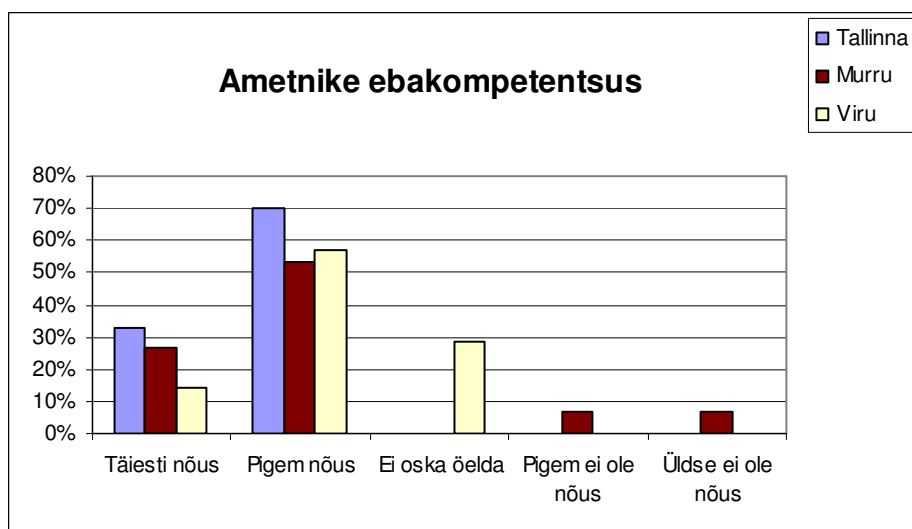
Kolme vangla küsitletud spetsialistide, peaspetsialistide ja osakondade juhatajate arvamusel kõige kergemaks agressiivsuse vormiks on hääletooni kõrgendamine ja/või karjumine vanglaametniku peale. Teise agressiivsuse väljendamise faasi alla kuulub spetsialistide arvates ametniku ähvardamine, kolmanda alla läheb kerge tõukamine ning kõige raskem agressiivsuse vorm on vanglaametnikuga füüsilisse kontakti astumine (ehk rünnak, raske tervisekahjustuse tekitamine).

Järgnevalt on välja toodud ankeetküsitlusega kogutud tulemused kinnipeetavate poolt raskete tervisekahjustuste tekitamise põhjuste ja soodustegurite kohta. Need on vajalikud käesoleva lõputöö eesmärkide saavutamiseks ja hüpoteesi kinnitamiseks. Seega järgnevalt on kirjeldatud järgmised raskete tervisekahjustuste võimalikud soodustegurid ja põhjused nagu alkohol, vanglaametnike tööülesannete osaline või täielik mittetäitmine, põgenemiskatsel tekkinud kokkupõrge vanglaametnikuga, kinnipeetavate grupiviisiline koostöö ja äkiline (ehk spontaanne) agressiivsuse hoog.

- Vanglaametnike tööülesannete osaline või täielik mittetäitmine

Vanglaametnike ebakompetentsus on omanud alati suurt tähtsust ja tõsidust vanglasüsteemis. Tallinna Vanglas 69,8%, Murru Vanglas 53,6% ja Viru Vanglas 56,8% vastajatest olid pigem nõus sellega, et kinnipeetavate poole sooritatud raskeid tervisekahjustusi võib põhjustada ametnike tööülesannete osaline või täielik mittetäitmine. Paljud töid välja näited. Suurt osa nendest näidetest moodustab töötavate kinnipeetavate puudulik läbiotsimine, agressiivsete kinnipeetavate järelevalveta jätmine jne. Väike protsent vastajatest (2,3% kolme vangla puhul) ei olnud nõus sellega, et ametnike ebaprofessionaalsus soodustab raskete tervisekahjustuste tekitamist kinnipeetavate poolt. (vt Joonis 5)

Joonis 5. Vanglaametnike ebakompetentsus oma tööülesannete täitmisel

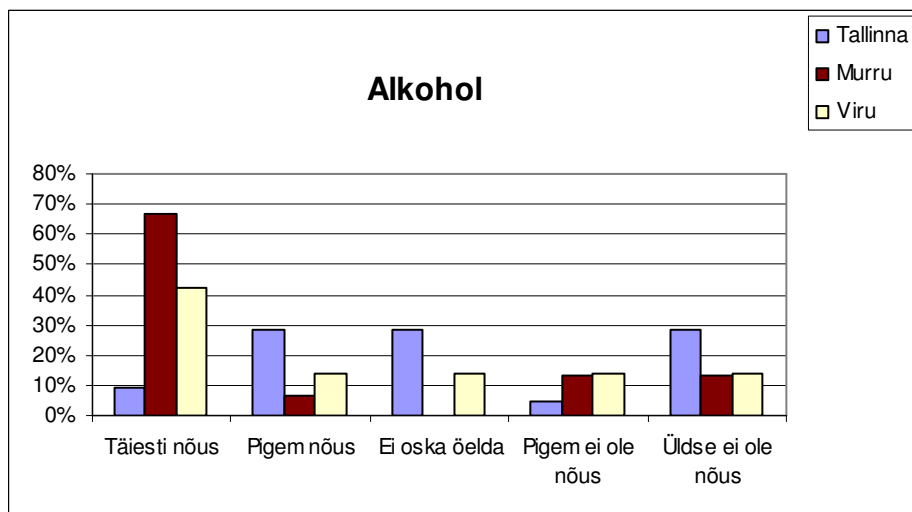
Küsimusele, kas olete märganud järelevalveosakonna valvurite puhul tööülesannete või kohustuste mittetäitmist, on positiivselt vastanud (ehk vastusega “jah“) kokku 64% vastajaist ja ülejäänud 36% vastasid eitavalt.

Tabel 3. Järelevalveosakonna valvurite puhul tööülesannete ja/või kohustuste mittetäitmise märkamine vanglate lõikes

Valvurite tööülesannete mittetäitmine	Tallinna	Murru	Viru	Kokku
Jah	32%	21%	11%	64%
Ei	8%	12%	16%	36%

- Alkohol

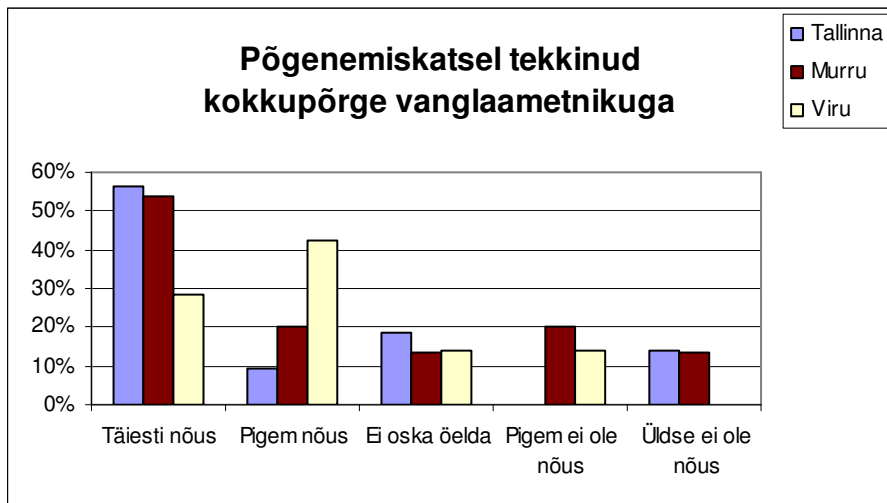
Vastajate hindamisel sai alkohol kõige rohkem kinnipeetava agressiivset käitumist mõjutavaks teguriks Murru Vanglas (67,0%). Ülejäänud vanglates oldi antud soodusteguri suhtes eriarvamusel. Nende arvamusel alkohol ei soodusta kinnipeetava raske tervisekahjustuse sooritamist vanglaametniku suhtes. Joonis 6 alusel saab teha ka järelduse, et Tallinna ja Viru Vanglas alkoholi jooke on raske kätte saada, seega antud tegur ei oma tähtsust kinnipeetava agressiivsuse tekkimises.

Joonis 6. Alkoholi mõju kinnipeetava raske tervisekahjustuse sooritamisele vanglaametnikule

- Põgenemiskatsel tekkinud kokkupõrge vanglaametnikuga

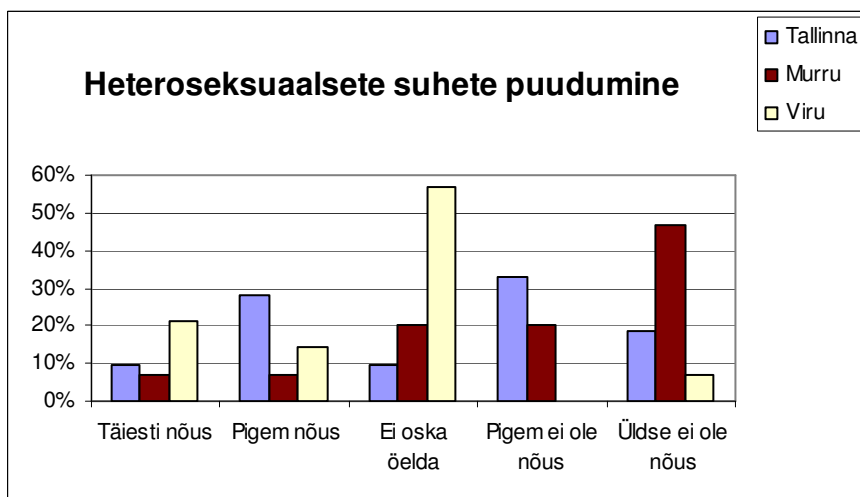
Põgenemiskatsel tekkinud kokkupõrge vanglaametnikuga sai Tallinna ja Murru Vangla hindajate arvamusel kõige rohkem protsente. Tallinna Vanglas 56,4% ning Murru Vanglas 53,6% vastajaid vastasid “täiesti nõus“. Viru Vangla spetsialistid, peaspetsialistid ja juhatajad on pigem nõus sellega, et antud tegur mõjutab kinnipeetavat tekitama rasket tervisekahjustust vanglaametniku suhtes (42,6% vastajaid) (vt Joonis 7).

Joonis 7. Põgenemiskatse kinnipeetavate poolt raskete tervisekahjustuste tekitamise põhjusena vanglaametnike suhtes

- Heteroseksuaalsete suhete puudumine

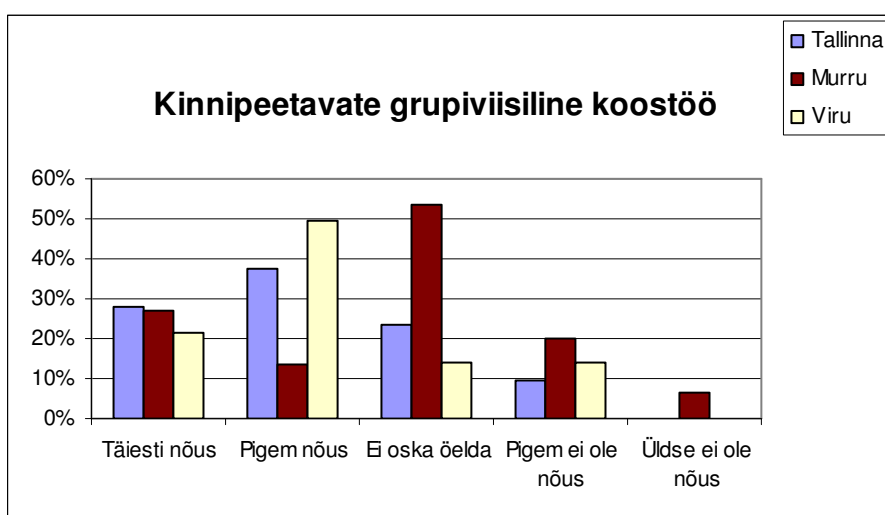
Küsimustiku läbiviimise käigus selgus, et tänapäeval vanglates ei esine probleeme kinni peetavate isikute seksuaalsusega heteroseksuaalsete suhete puudumise korral. Kuigi viimasel ajal naisametnike arv vanglates ainult kasvab, ei suurenda see kinnipeetavate seksuaalse agressiivsuse väljendamise sagedust. Murru Vanglas 46,9% küsitluses osalejatest ei olnud üldse nõus sellega, et heteroseksuaalsete suhete puudumine mõjutab kinnipeetava agressiivset seisundit. Tallinna Vanglas sama arvamuse juurde jäi 32,9% vastajatest. (vt Joonis 8)

Joonis 8. Heteroseksuaalsete suhete puudumine raskete tervisekahjustuste tekitamise põhjusena

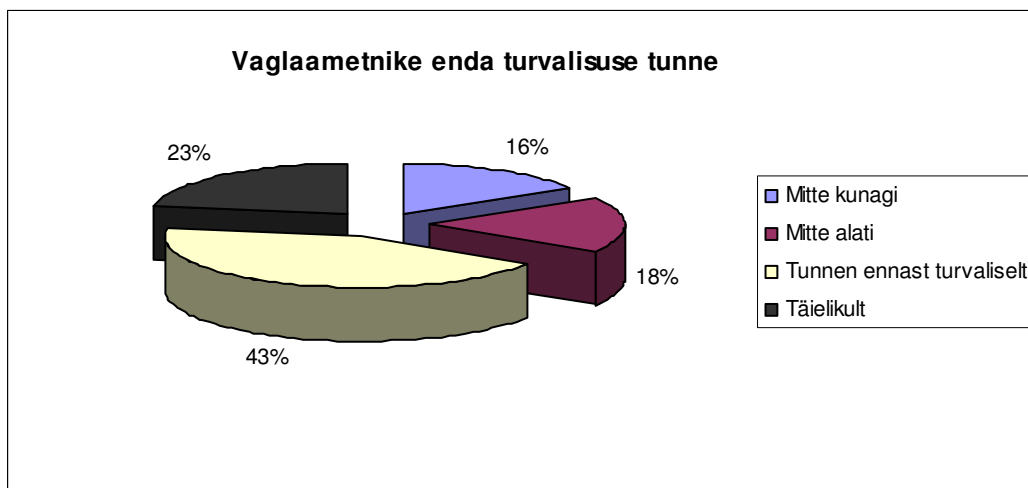
- Kinnipeetavate grupiviisiline koostöö

Kinnipeetavate grupiviisilise koostöö hindamise tulemusena ilmnnes, et Viru Vangla (49,7%) ja Tallinna Vangla (37,6%) ametnikud vastasid, et nad on pigem nõus sellega, et grupiviisiline koostöö võib soodustada ja motiveerida kinnipeetavat ründama vanglaametnikku. Suurim osa vastajatest ei saanud vastata püstitatud küsimusele (28,6% kõikide vanglate puhul). (vt Joonis 9)

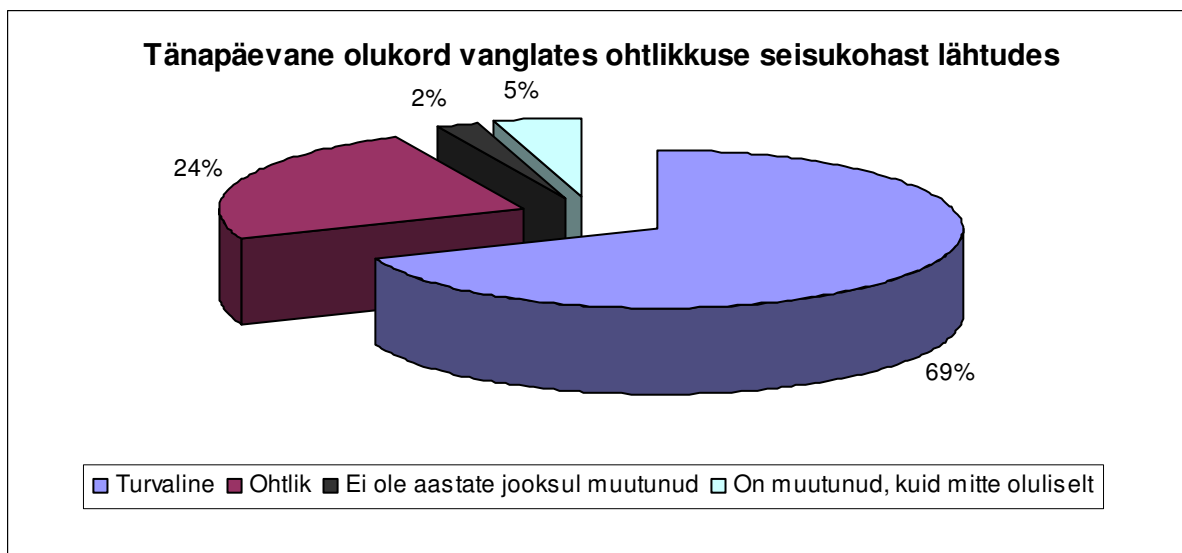

Joonis 9. Kinnipeetavate grupiviisiline koostöö raskete tervisekahjustuste tekitamisel

Küsimustikus pööratakse ka tähelepanu tänapäevaste vanglate turvalisuse tähtsusele. Autor küsitleb kolme vangla spetsialiste, peaspetsialiste ja osakondade juhatajaid turvalisuse ja ohtlikkuse seisukohast lähtudes. Analüüsidest küsitlustest saadud tulemusi kokkuvõtlikult, järeldeb autor, et Tallinna, Murru ja Viru Vanglate ametnikud tunnevad ennast tööl turvaliselt (kokku 43% vastajatest) ning tänapäevane olukord vanglates ohtlikkuse seisukohast lähtudes on turvaline (moodustab 69%). (vt Joonis 10 ja Joonis 11)

Joonis 10. Vanglaametnike enda turvalisuse tunne

Joonis 11. Tänapäevane olukord vanglates ohtlikkuse seisukohast lähtudes

Uurimuse käigus autor analüüsib agressiivsust vähendavate sotsiaalprogrammide efektiivsust vanglates. Sotsiaalprogrammide “Viha juhtimise“ ja “Agressiivsuse asendamise treeningu“ kohta on lisatud küsitluse avatud küsimused. Autor soovis antud küsimustega teada saada spetsialistide arvamusi ja hinnanguid programmide efektiivsuse

kohta ning kuidas antud sotsiaalprogrammid mõjuvad vangla üldisele julgeolekule. Nendele avatud küsimustele vastasid sotsiaalosakonna psühholoogid ja sotsiaaltöötajad.

Uurimuse käigus ilmnas, et kõige tõhusam sotsiaalprogramm on “Agressiivsuse asendamise treening“, sest see on pikaajalisem ja aitab kinnistada paremini teadmisi kinni peetaval isikul. Sotsiaaltöötajate ja psühholoogide arvamusel programmi läbinud kinnipeetavate käitumine muutub tasakaalukamaks, osalenud mõtlevad enne tegutsemist ning korrarikumisi on vähenenud. Programm “Viha juhtimine“ ei ole nii tulemuslik võrreldes “Agressiivsuse asendamise treeninguga“. “Viha juhtimine“ ei aita kinnipeetaval vähendada agressiivsust ja kontrollida oma ärritust, vaid võimaluse korral vältida halbade tagajärgedeni viivat mõtlemis- ja käitumisstereotüüpi.

4.4. Järeldused ja ettepanekud

Käesoleva lõputöö püstitatud hüpoteesiga väideti, et raskete tervisekahjustuste tekitamist põhjustavad põgenemiskatsel tekkinud kokkupõrge vanglaametnikuga, kinnipeetavate grupiviisiline koostöö ja vanglaametnike tööülesannete osaline või täielik mittetäitmine.

Tallinna, Murru ja Viru Vangla julgeoleku-, järelevalve- ja sotsiaalosakonna spetsialistide, peaspetsialistide ja osakondade juhatajate seas läbiviidud küsitluse ja eraldi peatükis kirjeldatud juhtumite analüüsi tulemustest nähtub, et tõepoolest põgenemiskatsel tekkinud kokkupõrge vanglaametnikuga (33-35% vastajaid kolmes vanglas), kinnipeetavate grupiviisiline koostöö (27-30%) ja vanglaametnike tööülesannete osaline või täielik mittetäitmine (43%) on võimalikud põhjused kinnipeetavate poolt raskete tervisekahjustuste tekitamiseks vanglaametnike suhtes. Samadele põhjustele viitavad ka autori poolt analüüsitud kaheksa juhtumit. See näitaja võimaldab väita, et autori hüpotees leidis kinnitust.

Juhtumite analüüsist selgub, et enamus neist on leidnud aset endises Rummu, Viljandi ja Ämari Vanglas. Kuna need vanglad rohkem ei eksisteeri, oli autoril raskusi antud juhtumite tunnistajate, kannatanute ja toimepanijate otsimisega. Seega informatsiooni otsing piirdus Sisekaitseakadeemia lektori Andres Põdra varasemate intervjuude materjalide põhjal.

Ankeetküsitluse abil selgitab autor välja erinevate osakondade spetsialistidest, peaspetsialistidest ja osakondade juhatajatest nende arvamust ja hinnanguid kinnipeetava agressiivse käitumise kohta, et aru saada, kas vastajad on kunagi kokku puutunud kinnipeetava agressiivsuse väljendamisega. Autori poolt läbiviidud küsitluse puhul on vähe neid ametnikke, kes on töötanud vanglasüsteemis üle 15 aasta ja oleksid võinud puutuda kokku kinnipeetavate poolt sooritatud raskete tervisekahjustuste juhtumitega vanglaametnike suhtes. Kuid see ei takista järelduste tegemist viimase kümne aasta jooksul vanglates toimuvast ning võrrelda olukorda Eesti Vabariigi taasiseseisvumise perioodi algusega.

Ankeetküsitluse analüüsi tulemustest on näha, et ametnikud tunnevad ennast tööl turvaliselt (43%) ning tänapäevane olukord vanglates ohtlikkuse seisukohast lähtudes on turvaline (69%). Vastajad on välja toonud ka mõned puudused pidades silmas turvalisust. Olulised neist on suur kinnipeetavate arv, kinnipeetavate pealiskaudne kontroll, ametnike ebakompetentsus, vana vangla arhitektuur jms. Seoses nende puudustega ja arvestades selgunud tulemusi, autor teeb ettepaneku koolitada rohkem vanglaametnikke ning anda neile võimalus arendada oma kompetentsust. Kui selline probleem esineb, siis tuleb autori arvates seda probleemi lahendada mitte ignoreerida.

Lisaks ülaltoodule paneb autor tähele sotsiaalprogrammide "Viha juhtimise" ja "Agressiivsuse asendamise treeningu" efektiivsusele ja nende rakendamise mõju vangla üldisele julgeolekule. Küsimustiku läbiviimise käigus on selgunud, et sotsiaalosakonna peaspetsialistide, spetsialistide ja juhatajate arvates on efektiivsem "Agressiivsuse asendamise treening," kuna see programm on pikem ja põhjalikum, mistõttu kinnipeetava teadmised ja oskused kinnistuvad. Lõputöö autor teeb ka ettepaneku sotsiaalprogrammide intensiivseks elluviimiseks ja nende arendamiseks.

KOKKUVÕTE

Käesoleva uurimustöö põhieesmärgiks oli välja selgitada kinnipeetavate poolt raskete tervisekahjustuste tekitamise juhtumeid vanglateenistujate suhtes taasiseseisvunud Eesti Vabariigi perioodil. Teiseks lõputöö eesmärgiks oli uurida nende raskete tervisekahjustuste tekitamise põhjuseid ja tagajärgi. Töö autor leiab, et lõputöös püstitatud eesmärgid on täidetud.

Lõputöö uurimuse läbiviimisel kasutas autor ankeetküsitlust ja juhtumite analüüsi. Juhtumeid oli kokku kaheksa. Ankeet koosnes 13 küsimusest. Uurimuse valimiks oli 50 erinevat spetsialisti. Nende seas oli küsitletud julgeoleku-, järelevalve- ja sotsiaalosakonna juhatajad, peaspetsialistid, spetsialistid. Uurimus viidi läbi Tallinna, Murru ja Viru vanglates.

Uurimuse tähtsamateks tulemusteks võib välja tuua järgmised:

- 16% vastajatest on kokku puutunud raskete tervisekahjustuste tekitamise juhtumitega vanglas;
- 39,9% vastajatest olid seisukohal, et alkoholi tarvitamine mõjutab kinnipeetava agressiivsust ja võib põhjustada raske tervisekahjustuse sooritamist vanglaametnikule;
- 60,9% küsitletuist vastasid, et vanglaametnike ebakompetentsus oma tööülesannete täitmisel soodustab kinnipeetavate poolt võimalikke raskete tervisekahjustuste tekitamise juhtumeid;
- 64% vastajatest on kokku puutunud vanglaametnike tööülesannete osalise või täieliku mittetäitmisega;
- 39,8% küsitletuist vastasid, et põgenemiskatsel tekkinud kokkupõrge vanglaametnikuga on kinnipeetavate poolt raskete tervisekahjustuste tekitamise põhjuseks;
- 34% vastajatest on arvamusel, et kinnipeetavate grupiviisiline koostöö soodustab raske tervisekahjustuse tekitamist vanglaametniku suhtes;

- 69% vastasid, et tänapäevane olukord vanglates ohtlikkuse seisukohast lähtudes on turvaline.

Uurimustöö raames püstitatud hüpotees, et raskete tervisekahjustuste tekitamist põhjustavad põgenemiskatsel tekkinud kokkupõrge vanglaametnikuga, kinnipeetavate grupiviisiline koostöö või vanglaametnike tööülesannete osaline või täielik mittetäitmine, leidis uurimuse tulemustest kinnitust.

Eestis on pidevalt toimunud üleminek laagertüüpi vanglatelt kambertüüpi vanglatele ning on turvalisus nii kinni peetavate isikute kui ka ametnike jaoks paranenud. Sellelegi vaatamata peavad vanglaametnikud olema pidevas valmiduses selleks, et reageerida võimaliku füüsilise kontakti edukaks ennetamiseks, võimalikuks vältimiseks ja vajadusel ka äärmuslikuks lahendamiseks.

RESUME

Degree work «Infliction of grievous bodily harm to prison workers by prisoners in the period of restoration of independence in Estonia» is written in Estonian language and together with addition has 49 pages. Work includes 11 drawings, 3 tables and 1 addition, also 23 source are used in the work among of them was in foreign language. The short resume of the work is made in English.

The main objective of degree work is an ascertainment of cases of the grievous bodily harm to prison workers by prisoners in the period of restoration of independence in Estonia. The second purpose is to analyze the reasons and consequences of heavy physical injuries. The author of the work acknowledges that assigned aims in the degree work are executed.

The author used two methods in research: questioning and analysis of incidents. There are eight incidents in the work. The questionnaire includes 13 questions. The questioning had been done among 69 main experts, experts and managers of safety, supervision and social department of Tallinn, Viru and Murru prisons.

For carrying out the research in degree work the author has put a hypothesis: «the infliction of grievous bodily harms by prisoners to prison staff is proved by the arising collision with the worker of prison at runaway attempt, group co-operation of prisoners either partial or complete failure of prison staff work assignments». The hypothesis had been confirmed by the research work results.

The majority of respondents of the Tallinn, Viru and Murru prisons agreed that a possible reason of heavy physical injuries by prisoners to workers of the prison is nonprofessionalism of prison workers (59,2 % of answered). Also, most respondents of the questionnaire considered that the arising collision with the worker of prison at attempt of runaway and group co-operation of convicted men causes heavy physical injuries by prisoners to workers of prison.

VIIDATUD ALLIKATE LOETELU

Ambros, A. 2005. Vägivaldse käitumise võimalikud põhjused kinnipidamisasutuses. Publitseerimata lõputöö. Sisekaitseakadeemia, Tallinn.

Anderson, R. 2000. Aggression. Encyclopedia of Sociology (Editors E. F. Borgatta ja R. J. V. Montgomery). (2nd Ed., Vol 1). Macmillan Reference USA.

Берковиц, Л. 2007. Агрессия: причины, последствия и контроль. Санкт – Петербург, ”Прайм – ЕВРОЗНАК.”

*Bushman, B.J. & Cooper, R.G. 1990. Effects of alcohol on human aggression: An integrative research review. Psychological Bulletin, (107), 341 – 354.

Бэрн, Р., Бирн, Д., Джонсон, Б. 2003. Социальная психология: ключевые идеи. ЗАО Издательский дом ”Питер.”

Бэрн, Р., Ричардсон, Д. 1997. Агрессия. Издательство ”Питер Пресс.”

Geen, R.G. & Donnerstein, E. 1998. Human Aggression: Theories, Research, and implications for Social Policy. London, Academic Press.

Hearn, J. 1998. The violences of men. How men talk about and how agencies respond to men’s violence to women. SAGE Publications.

Hirsjärvi, S. 2007. Uuri ja kirjuta. Medicina, Tallinn.

Karistusseadustik. 6.06.2001., jõustunud 1.09.2002. - RT I 2002, 44, 284 ... RT I 2009, 27, 166.

Keskküla, T. 2005. Valik rehabilitatsiooniprogramme vanglates 2005. Vanglateenistuse kodulehelt www.vangla.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=19704/ välja otsitud 05.04.2010. a.

- Kidron, A. 2007. Uurija käsiraamat. Mis ja milleks? Kuidas? Mis meetodil? Teadus-ja rakendusuringuist psühholoogias. Mondo, Tallinn.
- Kiuru, M. 2008. Vanglaametnik – füüsilise vägivalla ohver. Publitseerimata lõputöö. Sisekaitseakadeemia, Tallinn.
- Krahe, B. 2001. The social psychology of aggression. British Library Catalogui.
- Kriminaalkoodeks. jõustunud 1.06.1992, kehtetuks tunnistatud 12.06.2002. - RT I 1999, 29, 398.
- Kuningas, A. 1980. Eesti NSV Kriminaalkoodeks: kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Eesti raamat.
- Kuritegevus Eestis 2008. 2009. Justiitsministeerium: kriminaalpoliitika osakond, Tallinn.
- Palmisano, A.M. (Ed). 2001. World of Sociology. (Vol 1, A-M). Gale Group Publication.
- Rõbalkina, S. 2003. Agressiivne käitumine vanglas. Publitseerimata lõputöö. Sisekaitseakadeemia, Tallinn.
- Sootak, J., Pikamäe, P. 2009. Karistusseadustik: kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Juura.
- *Taylor, S.P., Gammon, C.B. & Capasso, D.R. 1976. Aggression as a function of the interaction of alcohol and threat. Journal of Personality and Social Psychology, (11), 78 - 88.
- Vangistusseadus. 14.06.2000., jõustunud 1.12.2000. - RT I 2002, 56, 350 ... RT I 2009, 39, 262.
- Vangla sisekorraeeskiri. Vastu võetud justiitsministri 30.11.2000. a määrusega nr 72, jõustunud 31.12.2000. - RTL 2000, 134, 2139 ... 2009, 59, 868.

LISA 1 SPETSIALISTIDE KÜSIMUSTIK

Hea _____ Vangla töötaja!

Mina viin läbi uuringu teemal "Raskete tervisekahjustuste tekitamine vanglateenistujatele kinnipeetavate poolt taasiseseisvunud Eesti Vabariigi vanglates". Antud töö hõlmab kõike juhtumeid, mis on olnud vanglates alates 1991, ning on seotud raskete tervisekahjustuste tekitamisega vanglaametnike suhtes. Neid on kokku 10, mis leidsid aset endises Rummu, Ämari, Viljandi Vanglas ja tänapäeval eksisteerivas Murru Vanglas.

Uuringu tulemusel selgub, millised on vanglaametnike suhtes raskete tervisekahjustuste tekitamise soodustegurid ja kas praegune olukord vanglates on aastatega muutunud. Ankeetküsitluse tulemusi analüüsitakse anonüümselt, Teie nimesid lõputöös ei mainita.

Kuidas uuring läbi viiakse?

- Uuring viiakse läbi **1. märts - 15. märts 2010.a.**
- Tegemist on ekspertide ankeetküsitlusega.
- Palun täitke ankeet ja saatke see minu e-maili aadressile jle852@hotmail.com või julia.zigun@just.ee hiljemalt **15. märtsiks 2010.a.**

Loodan, et Te leiате võimaluse uurimuses kaasa lüüa!

Toredat koostööd soovides,

Julia Žigun

Sisekaitseakadeemia

Justiitskolledži üliõpilane

Tallinna Vangla

Vangistusosakonna inspektor-kontaktisiku praktikant

Vastamiseks palun valige iga küsimuse juures enda jaoks sobiv vastuse variant ja kasutage kiri **Bold**, märkides valitud vastuse variant. Ankeet sisaldab ka avatud küsimusi, kus saate vajadusel pikemalt vastata.

Uurimuses on kesksel kohal mõiste raske tervisekahjustus. Sooviksin seletada, mida mõtlen raske tervisekahjustuse all. Raske tervisekahjustus ei ole tavaline tõuklemine, tunglemine, kriimustuste ja marrastuste tekitamine. See on: **1) oht elule, 2) elundi kaotus või selle tegevuse lakkamine, 3) raske kehalise haiguse, 4) raske psüühikahäire, 5) nägu oluliselt moonutav ravimatu vigastuse tekitamine** (KarS § 118).

Teid ette tänades

Julia Žigun
Sisekaitseakadeemia
Justiitskolledži üliõpilane

Tallinna Vangla
Vangistusosakonna inspektor - kontaktisiku praktikant

1. Kui kaua Te olete töötanud vanglasüsteemis (staaž)

1. 0...1 a.
2. 1...5 a.
3. 5...10 a.
4. 10...15 a.
5. üle 15 a.

2. Millised on põhilised probleemid, millega kinni peetav isik Teie poole pöördub ?

1. Rahulolematus kaas kinnipeetavatega;
2. Ei suuda kontrollida oma raevu;
3. Ähvardamistega, mis on suunatud riigiametnike poole;
4. Kaebustega seoses vanglaametnike tööülesannete mittetäitmisega;
5. Seksuaalsed probleemid;
6. Muu variant.

Muu variant:

3. Iseloomustage kinnipeetava agressiivset käitumist vanglaametniku suhtes:
(Järjestage sellisesse järjekorda, mis on Teie meelest kõige sobivam)

....- Kui ta ähvardab ametnikku;

....- Kui ta kõrgendab oma hääletooni ja/või karjub vanglaametniku peale;

....- Kerge tõukamine;

....- Kui ta astub füüsilisse kontakti vanglaametnikuga (rünne, raske tervisekahjustuse tekitamine);

....- Muu variant

Muu variant:

4. Kui sageli olete kokku puutunud juhtumitega, kus kinni peetav isik tekitab raske tervisekahjustuse vanglaametnikule ?

1. Sagedasti

2. Vahetevahel

3. Harva

4. Mitte kunagi

5. Mis soodustab Teie arvates kinnipeetavate poolt raskete tervisekahjustuste tekitamist vanglaametnikele?

	Täiesti nõus	Pigem nõus	Ei oska öelda	Pigem ei ole nõus	Üldse ei ole nõus
Alkohol	5	4	3	2	1
Heteroseksuaalsete suhete puudumine	5	4	3	2	1
Ametnike tööülesannete mittetäitmine ja/või ebaprofessionaalsus	5	4	3	2	1
Põgenemiskatsel tekkinud kokkupõrge vanglaametnikuga	5	4	3	2	1
Kinnipeetavate grupiviisiline koostöö	5	4	3	2	1

Enda poolt pakutavad variandid:

6. Kas tunnete ennast tööl turvaliselt?

1. mitte kunagi
2. mitte alati
3. tunnen ennast turvaliselt
4. täielikult

Põhjendage

7. Kas Teie olete märganud järelevalveosakonna valvurite puhul tööülesannete ja/või kohustuste mittetäitmist?

1. olen
2. ei ole

Võimaluse korral tooge välja näited:

8. Iseloomustage tänapäevast olukorda _____ Vanglas ohtlikkuse seisukohast lähtudes:

1. Turvaline;
2. Ohtlik;
3. Ei ole aastate jooksul muutunud;
4. On muutunud, kuid mitte oluliselt.

Mis ja kuidas on muutunud:

9. Mis on Teie arvates kõige suurem puudus _____ Vanglas pidades silmas turvalisust ? (kirjutage lühidalt)

Järgmistele küsimustele vastab ainult sotsiaalosakonna töötaja:

10. Mis aastast alates viiakse _____ Vanglas läbi sotsiaalprogrammi “Viha juhtimine“ ja “Agressiivsuse asendamise treening“?

11. Kui efektiivne on kinnipeetavatele sotsiaalprogramm “Viha juhtimine“ ?

12. Kui efektiivne on kinnipeetavatele sotsiaalprogramm “Agressiivsuse asendamise treening“ ?

13. Kui tulemuslik on Teie arvates nende programmide rakendamise mõju vangla üldisele julgeolekule ? (andke oma hinnang)

SUUR TÄNU!